

A magyarság gazdaságpolitikai érdekei.

Írta: BALÁS KÁROLY.

A népesedés kérdését tárgyaló, néhány év előtt megjelent könyvemben a magyar fajnak a tömegmegélhetés és a tömegnövelés szempontjából tekintett érdekeit elõtárnai és megértetni tűztem ki feladatombul. Nemzeti és e mellett emberi érdekeink legalapvetőbbikét: fennmaradásunk, számbeli és jólétségi gyarapodásunk tekinteteit akartam szolgálni legjobb igyekezettel akként, hogy a nézetem szerint ezeket a legnagyobb érdekeket megalapozó közgazdasági politika irányát kerestem.

Azóta (1905. óta) nálunk is sok minden történt. Közgazdasági szempontból – szinte félek kimondani – szegényebbek lettünk egy illúzióval. Azzal t. i., hogy a jelenben is módunkban áll – ha akarunk – olyan közgazdasági politikát követni, amilyent érdekeink követelnek s amilyent közjogunk biztosít számunkra.

Értelmiségünk talán legnagyobb részének a közügyekről való gondolkodása – beleértve a közgazdaságpolitikaiakat is – olyan, mint azé az emberé, aki ebéd előtt nagyon soka vitatkozott, de eredménytelenül s ebbe annyira belefáradt, hogy belefáradt a gondolkodásba is és csak az jut eszébe, hogy milyen éhes. így vagyunk mi is. Eddig vitattuk nemzeti jobblétünk nagy érdekeit s miután megvalósításuk kiáltásai egyelőre kútba estek, úgy tűnik fel, mintha a történetek után csak egyéni érdekeink éhsége volna meg és nem is lehetne már tudni, hogy tulajdonképpen mik is a mai Magyarország népeségének s vele az egész nemzetnek gazdaságpolitikai főérdekei.

Pedig, hogyha a napi politika zavarain felülemelkedünk és ha a szívósabb kitartás nélkül el nem hárítható akadályok-

kai szemben való meghunyászkodás ítélőtehetségünket meg; nem bénítja, a magyar érdekekkel tisztában lenni nem nehéz dolog. Ha közgazdasági szempontból akarjuk azokat megállapítani, elegendő közgazdaságunk fejlettség fokára egy pillantást vetnünk.

Magyarország ma is túlnyomóan mezőgazdasági állani, holott gazdasági érdekeink azt kívánják, hogy ne *egyedül* földművelő ország legyünk, hanem hogy a nemzeti tőkét és munkaalkalmakat megsokasító egyéb termelési ágak is kellő arányban legyenek gazdasági életünkben képviselve. Modern értelemben vett jobbmódú nemzetté csak így válhatunk, hiszen a belterjedebb mezőgazdaság alapjait is csak a jól kifejlett többi termelési ágak – mint erős belföldi fogyasztó piac – alkotják meg.

Abból ugyanis, hogy egyoldalúan földművelő ország vagyunk, még nem következik az, mint hogyha földművelésünk valami magas fejlettségi fokon állana. Ellenkezőleg a modern európai államokhoz képest igen el van a még maradv. Legfeljebb a Dunántúl egy részének s az ország néhány nyugati vármegyéje területén közeledünk nagyobb átlagban a nyugati földműveléshez.

Közgazdasági helyzetünk általánosságban tehát a következő: a népesség legnagyobb részének a földművelés adja a kenyerét, de ez a földművelés intenzivitás, minőség tekintetében országos átlagban nem áll nyugati színvonalon. Az őstermelés egyéb ágai közül az állattenyésztésnél látunk csupán időszakonként eredményeket. Bányászat dolgában el vagyunk maradv. Iparunk a kezdet nehézségeivel küzd, közgazdasági tekintetben távolról sem kielégítő méretű s bár fejlődés észlelhető, nagyrészt bizonytalan ez a fejlődés is. Kereskedelmünk szintén gyöngye aránylag s e mellett nagyobb részben nem bír még a nyugati kereskedelem realitásával.

Vasércben és kőszénben való aránylagos szegénységünk bajait csak növeli vasérczeinknek a külföld számára való növekedő lefoglalása vagy kivitele. Hogy kőszénünket nagyobb mértékben nem szerzi el még eddig a külföld, szénünk átlagos gyöngye minőségének köszönhetjük leginkább.

Érdekeink tekintetében tehát tisztán állhat a helyzet előttünk: országunk területének népességbefogadó képessége

és a népeiséget megélhetési alkalmakkal ellátó ereje még nagyon növelhető és ha modern értelemben vett erősebb és gazdagabb állammá akarunk fejlődni, akkor valószággal kezeinkbe is kell vennünk e megnövelés gazdaságpolitikai eszközeit, mert a közjogilag kimagyarázható, de tényleg nem gyakorolt közgazdasági souverainitás modern viszonyok között csak a gazdaságiak terén még igen naiv társadalmakat vigasztalhatja meg.

Közgazdasági helyzetünknek népesedési szempontból meg nem felelő voltát legjobban bizonyítja a nagy mérvű és folyton megújuló kivándorlás. A nemzeti szaporulatnak egyre nagyobbodó százalékát nyeli ez el s a nemzeti fajnak a megizmosodásán, megerősödésén egyre nagyobb eret vág. E nagy kivándorlás erős bizonyítéka annak, hogy népeiségbefogadó képességünk mennyire meg nem felelő fokon áll, a közgazdaság egyes termelési ágainak, különösen az iparnak, a legnagyobb tömegeket fenntartani s ellátni tudó iparnak fejletlensége folytán.

Népesedési szempontból közgazdasági fejlődésünk, különösen az utóbbi években kezd folyton kedvezőtlenebbé válni. A magyar népeiségnek égető szüksége van a nagy tömegeknek munkaalkalmakat nyújtó nagy iparra. Mezei napszámosnépeiségünket csakis ez mentheti meg a kivándorlástól, amely nem egyedül valamely utazási szenvedélynek a kifolyása.

E napszámosnépeiségnek csak egy igen csekély százaléka juthat földbirtokhoz. A túlnyomó rész sok helyen csak a meleg évszakban találhat foglalkozást, a telet majdnem teljes tétlenségben kénytelen tölteni, mert télen nincs megfelelő kenyérkereseti alkalm. A népeiség szaporodása és a gépek terjedése folytán a mezei munkásnépeiségnek ez a nyári foglalkozása is egyre kevésbé biztos alap a megélhetésre. Egy rossz esztendő elég arra, hogy szükölködésben legyen a naiv anachronismussal gyakran még ma is tejjel-mézzel folyónak mondott Alföld mezei munkásnépe, mely úgyszólván csakis a pár heti aratási munkában kénytelen sok esetben egész évre való kenyérét megkeresni. Bizony keleti állapot ez egy kissé. De minthogy a mi népünk mégsem fatalista, mit tehet egyebet a kivándorlásnál?

A földszerzési vágy is egyre több embert hajt ki Ameri-

kába, hogy ott mint ipari vagy bányamunkás szerezzon annyit, hogy belőle földet vehessen. Ha itthon volna megfelelő ipar, ez a földszerző elem nem volna kénytelen kivándorolni, munkaerejét egy idegen társadalomnak adni el. E mellett itthon volna fogyasztója a belföldi mezőgazdaság termékeinek, melynek egy részét nemzeti szegénységünk és fogyasztáshiányunk miatt visszük külföldre.

Ne felejtjük el azt sem, hogy a kivándorlásnak népesség-rabló ereje és természete csak egyre növekedni fog a jövőben, annak folytán, hogy kivándorlóinknak egyre nagyobb százaléka véglegesen hagyja el az országot. Eltekintve attól, hogy Amerikában az ott végleg megtelepedett magyar származásúak között egyre marasztalóbb új otthont talál a kivándorló, a földéhes népre mindenekfelett kecsegtető kivándorlási alkalmaknak új sorozata csak most kezdődik igazán a kanadai, esetleg délamerikai telepítések hatalmas arányban való fellendülése folytán. Csak most nyílnak még igazán alkalmak olcsó és jó földvételre a kanadai birodalomban a tranzverzális új vasutak kiépítése folytán. Földéhes parasztunk fogalmai szerint potom áron juthat ott jó termőföldhöz. Az Egyesült Államokba vándorolt véreink közül már egyre többen menne két farmernek. Ennek az új szokásnak és új boldogulási módnak reklámja és suggestiv ereje már a közel jövőben egy reánk nézve még veszedelmesebb irányba fogja valószínűleg áterelni kivándorlásunknak nagy részét: oda fog hatni, hogy földéhes kivándorlóink egyre inkább szakítanak majd a boldogulás régi módjával, hogy t. i. nehéz munkájuk megtakarításain itthon vegyennek drága földet. Vesznek majd odakünn jutányosabban, hiszen egyre több és több ismerős szomszéd fogadja majd őket Kanadában, vagy Amerika más részeiben is.

Ha belföldön kereshetne ipari munkával városba özőnlő kivándorló parasztságunk egész tömege, ha nem is amerikai arányokban, de legalább annyit, hogy belőle megtakarításra is teljék, akkor mindez tárgyaltan dolog volna. Akkorlegfeljebb annak a körülménynek kedvezőtlen socialis hatásán kesereghetnénk, ami Nyugoteurópában actualis, hogy túlságosan sok parasztból válik ipari munkás. Milyen rózsás világ azonban még ez a miénkhez képest! A belföldön ipari munkássá vált mezei napszámos a hazai gazdasági élet számára

dolgozik. Ez az elem volna nálunk a belföldi iparnak és mezőgazdaságnak a legjobb tömegfogyasztója és mindenekfelett a városokban gyorsan beolvadó magyarság számának erejével szaporítója, családok alapítója, nemzeti jövőnknek, fajunk fennmaradásának biztosítója.

A mostani állapot mellett azonban a magyar népnél egyre kedvezőtlenebbé válik annak korosztálybeli összetétele a fiatal munkáselemek nagymértékű kivándorlása folytán. Egyre csökken a fajfenntartó népesség aránya is tehát Ahelyett, hogy ez a kivándorlók által kitett hányad a nemzeti népesség erejét növelné s egyre biztosabbá tenné a magyar fajnak a jövőbeli fennmaradását, az ellenkező történik, idegenbe özönlik ki tőlünk.

Magyarországon itt az idő, amikor az ország népességbefogadó képességét a közigazdaság fejlesztése által mindenáron emelni kell, mert különben a kivándorlásnak nem lehet megszűnnie vagy lepadnia és a népszaporulat egyre nagyobb részének kell e miatt elesnie.

Pedig hogy mire vezethet egy közigazdaságilag kifejlődni nem tudó ország pangása, hogy mily arányú általános hátramaradást eredményezhet ez a gazdagabb és politikailag is hatalmasabb versenytársakkal szemben, erre nézve ijesztő példaként áll Írország.

1801-ben Írlandnak 5,226.331 lakosa volt, Anglia- és Walesnek ugyanakkor 8,892.536 lakosa, tehát körülbelül csak egyharmadrésszel többje. A lakosságnak a területhez viszonyított nagysága tekintetében azonban Írland népessége volt még ekkor a sűrűbb, amennyiben egy négyzetkilométerre 61.8 lélek esett ott, míg Anglia- és Walesben csupán 59. Száz év múltán, 1901-ben Írlandnak népessége, mely a negyvenes évektől kezdve fogyni kezdett (1841-ben még 8,175.124 lelket számláltak s egy négyzetkilométerre 96.9-et) már csak 4,456.646 volt s egy négyzetkilométerre 54.5 lakos esett, míg ugyanakkor Anglia és Wales népessége 32,526.075-öt tett ki, 215.4 sűrűséggel négyzetkilométerenkint. Egy évszázad gazdasági stagnálása, közigazdasági elmaradottsága és kivándorlása majd nyolczszor oly nagygyá tette a szorosán vett Angolország és Wales népességét Írországéval szemben, mely egy század előtt alig harmadával volt kisebb. Classikus példája ez annak, hogy a

gazdaságilag kizsákmányoló erősebb versenytárs mint ölheti meg valamely ország nemzeti és népesedésbeli jövőjét is.

Nincs szándékomban párhuzamokat vonni és pessimistikus képet festeni. Annyi azonban bizonyos, hogy egy gyöngébb, túlnyomóan mezőgazdasági országnak a gazdasági uniója egy erős ipari állammal, az előbbinek közgazdasági kifejlődésére és megfelelő iparának létrejövetelére bénítólag hat. A gazdaságilag fejletlenebb ország kivándorlása és így népesedésbeli elmaradása a szükségszerű következménye a gazdasági versenyben való alulmaradásnak.

Ha Magyarország nem bír megfelelő arányú nemzeti ipart teremteni az osztrák ipar túlnyomó fölénye és a versenyével szemben való védelem teljes hiánya és lehetetlensége miatt, akkor nemcsak örökkévaló aránylagos szegénységre van országunk Ítéelve Ausztriával szemben, hanem ipari munkaalkalmakat kereső népességünk állandó kivándorlására is. Ausztriának tehát nemcsak gazdagságbeli, hanem népeségbeli túlsúlya is kell, hogy a jövőben egyre nagyobbodjék velünk szemben.

S ez mind azért történik így, mert az ország népességének túlnyomó része még ma is egyetlen termelési ág adta munkából kénytelen megélni és az a termelési ág, mely a modern világban a legtöbb existenciának tud biztosítani munkaalkalmakat, az ipar nem fejlődhetik és nem fejleszthető úgy, amint azt az ország közgazdasági és népesedési érdekei megkívánják. Minden saját érdekeit előmozdító, illetőleg ilyen helyzetben levő modern államnál a közgazdasági politika egyik legfontosabb alapja a külső és belső politikának.

Nekünk, sajnos, ilyen közgazdasági politikánk nincs. Közgazdasági téren nem vagyunk souverainek, közgazdasági szempontból nem szereplünk államként. A közgazdasági önnállóság jelentőségét meg sem tudtuk érteni. Minthogy évszázados gazdasági függés volt az osztályrészünk, szinte azt hittük, hogy az önnállóság nem is való nekünk. Nem törekedtünk egyébre, mint arra, hogy ez a függés aránylag kedvező legyen s nem gondoltuk meg, hogy ez a függés egyre inkább elgyöngít azzal szemben, akitől függünk, gazdasági téren egyre jobban szolgává tesz.

Megelégedtünk azzal, hogy közgazdasági önnállóságunk közjogunkban *ne legyen kizárva*, de komolyan nem tettünk semmi számbavehetőt ennek elérése felé.

Az idő pedig haladt. Haladtunk kétségtelenül mi is. De haladásunk gazdasági függésünk folytán csak egyoldalú lehetett és nem mutathattunk fel elegendő haladást abból a szempontból, hogy megszorodott és a mezei napszámos munkaalkalmakkal többé meg nem elégedő népességünknek újabb megfelelő munkaalkalmakat tudunk volna nyújtani egy fejlődő nagyipar terén. Ez már Ausztria érdekeibe ütközött és Ausztria túlnyomó gazdasági erejével itt vétót mondott. Gazdaságpolitikai függésünk ezen a téren boszulta meg magát máris a legjobban. Ami közgazdasági politikánk még nem ön-jogú, még nem teheti azt, amit saját érdekében tenni jónak látnn.

Gazdaságpolitikai országos kérd. sek iránt társadalmunk szinte csodálatos közönyt és érzéketlenséget tanúsít. Gazdasági függőségünkhöz annyira hozzászoktunk, hogy szinte alig vagyunk annak tudatában. Gazdaságpolitikai érzéketlenségünknek talán legfeltűnőbb bizonyása az, hogy belpolitikai pártállásunk szabja meg jóformán azt is, hogy legéletbevágóbb gazdasági érdekeinknek kifejezést merjünk-e adni az osztrák ilyenmű érdekekkel szemben, vagy sem. Azok a kérdések, amelyeknek minden pártkérdés fölött kellene állaniok, mint gazdasági boldogulásunk alapkérdéseinek, – szintén kicsinyes szempontok áldozatául esnek e miatt. Az osztrák közvélemény – mely egyébként általános politikai iskolázottság dolgában sokkal alatta áll a miénknek – a gazdasági és gazdaságpolitikai kérdésekben már össze hasonlíthatatlanul egyöntetűbb a magyarnál és sokkal következetesebben helyezi már a politikai pártszempontok fölébe is a politikai cselekvés homlokterében az alapvető közgazdasági érdekeket. Teszi pedig ezt egy jóval nagyobb nemzetiségi partikularismus daczára, mint a miénk.

Bármint ítéljük is meg helyzetünket, bármint becsüljük az Ausztriához való gazdasági viszonyunk előnyeit és hátrányait, bárkit is okolunk annak jobba nem alakulásáért, annyi tény, hogy tömegmegélhetési és nemzeti népesedési szempontból ez a viszony kedvezőtlen ránk nézve.

A magyar kivándorlást a mostani előrehaladott, elmérge-

sedett állapotában csak egy olyan nagyszabású gazdasági, jelesen ipari fellendülés bírna megakasztani, amely rövid idő alatt egyre nagyobb és nagyobb mennyiségű munkaalkalmakat dobna a kereslet mérlegébe. Ilyen lökést a közgazdaságnak azonban csakis egy nemzeti érdekektől vezetett védővamos jellegű iparpolitika adhatna. Minthogy pedig ilyenre nincsen kilátásunk, népesedési szempontból közgazdasági állapotaink jelentékenyebb javulására tincs reményünk. Az a szerénykeretű közgazdaságfejlesztő politika, amelylyel országunk megelégedni kénytelen, érhet el ugyan kisebb eredményeket, egy-egy városnak megnövelheti a forgalmát, eredményezheti azt, hogy itt-ott egy-két (ha nem is állandóan füstölő) gyári kémény hirdesse a magyar ipar fejlődését s a gazdasági fejlődés benyomását keltse a szemlélőben már csak azért is, mert azelőtt ilyent sem lehetett nálunk látni, azonban ebből ne gondoljuk azt, hogy ez az optikai érzékeinknek kellemes ipari fejlődés népeségi szempontból valami jelentékeny dolog volna.

Magyar népesedési és népeségi szempontból nem elég az, hogy az országnak valamely részén hosszú nógatásra, biztatásra, állami subventióval (védővám nélkül másként alig lehetséges) megalakuljon itt-ott egy-egy gyár, s ennek folytán évente új munkaalkalom nyíljék a nagyipar terén egy pár száz vagy ezer ember számára. Mi tőlünk évente százezer munkáskéz vándorol ki, sok százezer mezei munkás nem bir rendes téli foglalkozással. így tehát az, hogy iparfejlesztési politikánk folytán nyílik-e egy pár száz vagy akár egy pár ezer ember számára évente új munkaalkalom az ipar terén, népesedési szempontból, a kivándorlás csökkentésére, a terület népeségbefogadó képességének növelésére számba alig jöhet.

Sokan igen nagyra vannak az utolsó félszázadban tanúsított közgazdasági haladásunkkal. Ha úgy okoskodunk, hogy 50 év előtt alig volt számbavehető vasutunk, ma megvan, nem volt ilyen meg ilyen gyárunk, ilyen meg ilyen intézményünk, ami ma mind megvan, akkor talán óriásinak lehetne haladásunkat nevezni. De ne téveszszük össze az abszolút technikai haladást a relatív közgazdasági haladással s vegyük figyelembe, hogy minden európai állam haladt, és pedig nem lassúbb ütemben, mint mi. Hiszen ha a technika

haladásával tévesztjük össze az igazi közgazdasági haladást, akkor még Törökország és Perzsia is nagyon sokan haladt az utolsó évtizedekben.

A közgazdasági haladás azonban abban nyilvánul főleg hogy a népességnek nagy tömegei, igényeikhez képest, megélhetésük tekintetében jobb viszonyok közt legyenek, továbbá, hogy a népesség szaporulata számára folyton megfelelő számú új megélhetési alkalmakkal szolgáltasson a közgazdaság.

Tehát hogyha a haladás mértékét a népességi, a socialis szempontból, a néptömegek megfelelő ellátásának szempontjából vizsgáljuk, csak akkor Ítélni lehetjük meg a haladásnak mértékét igazán közgazdasági tekintetben.

Ha úgy tesszük fel tehát a kérdést, hogy jobban el van-e látva Magyarország mai egész népessége a népesség mai átlagos igényeinek, standard of life-jának megfelelő mennyiségű és minőségű megélhetési alkalmakkal, mint ahogy el volt az látva egy félszázaddal előbb az akkori átlagos igényeknek, standard of life-nak megfelelő megélhetési alkalmakkal és eszközökkel, bizony nem válaszolhatunk igenlőleg. Vagy hogyha azt kérdezzük, vajjon az utolsó ötven év alatt a magyar nemzetgazdaság által nyújtott munka- és megélhetési alkalmak szaporodtak-e a népesség számának és igényeinek növekedésével lépésttartó arányban, hogy emelkedett-e a magyar nemzetgazdaság által nyújtott munka- és megélhetési alkalmak száma olyan arányban, a mily arányban az az európai iparos államoknál emelkedett, kivándorlóink évről-évre nagyobodó tömege minden kétséget kizárólag megadja a tagadó feleletet.

A népesség s a népesedés érdekeit előtérbe helyező közgazdasági szempontból tehát rosszabbodást állapíthatunk meg csupán nagy] általánosságban s azt kell mondanunk, hogy bármennyire más is a képe a mai Magyarországnak, mint az 50 esztendő előttinek, az emelkedő életmódhoz viszonyított megélhetési és munkaalkalmak számának a szaporodó népesség részére való megnövelése tekintetében sokkal kevesebbet tettünk a saját viszonyainkhoz mérten is, mint amennyit a nyugoti államok a saját viszonyaikhoz mérten tettek.

Az idő haladásával ennek a népnek is megnövekedtek az igényei annyira, hogy ne elégedjék meg azzal, hogy jó-

módban is csak rossz táplálékra jusson, szűk viszonyok között pedig éhezzenek. Ma már tudja ez a lakosság, hogy a nagyipari foglalkozásokban, bányákban erős munka ellenében, oly keresetre tehet szert, amely az ő, nyugoteurópai munkáséhoz képest szerény, igényeihez viszonyítva nagy különbséget jelent az itthoni kereseti viszonyokkal szemben. De hát hová forduljon, hol találjon ilyen foglalkozást? Itthon a gyár-
ipar csak kevés számú munkást bír még munkaalkalmakkal ellátni; a mi fejletlen gyárparunk munkaadóképessége számba sem jöhet ily nagy tömegekkel szemben. E nagy tömegek tehát kivándorolnak. A kivándorlás, igaz, kivándorlási lázat is kelt, de annak azért alapja a munkásnépességnél a jobb, 'a biztosabb megélhetés valószínűségének a tudata.

A mi népünket szülőföldjéhez való erős ragaszkodás jellemzi; az amerikai magyarság érzülete is élénken bizonyítja ezt. A kivándorlók legtöbbször célja a biztosított megélhetési eszközökkel való visszatérés. Természetesen más lesz a gondolkodása akkor, ha az Újvilágban alapít családot, ha gyermekei, valamint ha ottani keresetforrása, – melyhez hasonlóra idehaza szert tennie úgy sem lehetne, – lánczolja Amerikához. De az a mozzanat, amikor a kivándorló kezébe veszi a vándorbotot s egyedül a keze munkájára utalva vág neki egy ismeretlen világnak, ő reá nézve mindig szomorú és általában véve egy igen erős gazdasági szükség érzetének és állapotának kifolyása az.

Az az állapot, melyet az az egyszerű ember úgy fejez ki, hogy itthon nem lehet biztosan munkát kapni, azonos azzal, amelyet a területi népességbefogadóképesség csekély voltának, illetve a gazdasági ellátóképességnek az ellátást igénylő munkástömegekhez mért csekély voltánál fogva jelentkező relatív túlnépesedésnek nevezünk. Ennek pedig a mi viszonyaink között a biztos és egyedüli megszüntetője egy oly termelési ág erős és nagyarányú kifejlesztése volna, amely a kivándorlók munkát kereső százezreinek állandó munkaalkalmat tudna nyújtani. Ilyen pedig egyedül a nagyipar.

Közgazdaságunknak a mai körülményeink közt nem az a hibája, hogy annyi ember él nálunk a földművelésből, hanem az, hogy még mindig a földművelés az az egyetlen termelési ág, a melyből népességünknek túlnyomó többsége

megélni kénytelen, holott népesedést állapotaink nagyon is megkívánják már a nagy tömegeknek munkaalkalmakkal való megfelelő ellátása céljából egy másik nagy tömegeket táplálni tudó nagy termelési ágak, az általa nyújtott munkaalkalmaknak nagy számában nyilvánuló erősen kifejtett voltát. A mikor tehát tömegmegélhetési szempontból minden áron való erős iparfejlesztést, főleg az olyan iparfejlesztést, hogy annak folytán minél több új munkaalkalom keletkezzen, – tartjuk szükségesnek, – ezzel távolról sem akarunk a mezőgazdaság termelési ágának érdekei, jelentősége ellen szólni. Ellenkezőleg. A mezőgazdaság mint termelési ág nem csupán egyenlő fontosságú az iparral, hanem szerintünk még fontosabb annál, mert a mezőgazdaság az a termelési ág, amelynek erőforrásai a legbiztosabbak, s amely az ember életfentartására, táplálására szolgáló nyersanyagokat van hivatva nyújtani.

A termelési ágak elhatárolása nem oly világos az életben, mint a papiroson. A mezőgazdaság termelési ágában, főleg a fejlettebb mezőgazdaságban, nagyon sok van az iparból, különösen pedig a táplálék alapcikkeit előállító s a kémiai eljárásokhoz is gyakran forduló iparból. Nem is gondolható el másként nálunk fejlett technikai ipar, mint úgy, hogy az a mezőgazdasággal legyen szerves és egybeolvadó összefüggésben.

Nekünk, akiknek nincsenek nemzeti tartalékterületeink az itthon munkaalkalmakat nem találó fiaink számára, akiknek nincsenek gyarmataink, csak arra kell törekednünk, hogy országunk gazdaságát, a termelésnek valamennyi magas fokra kifejlesztett ágával felszerelve, minél tökéletesebbé, minél nagyobb számú népességet ellátni tudóvá s így országunkat minél nagyobb és minél sűrűbb népesség befogadására alkalmassá tegyük. Nemzeti fajunk, nemzeti jövőnk, fennmaradásunk, a népek versenyében való érdekeink egyaránt azt követelik.

Népünk legfőbb és szem elől soha sem téveszthető érdeke, hogy tömegre nézve kicsiny nemzeti fajunknak minden szaporodása, minden megújódása itthon maradjon, ne szakadjon idegenbe, ne vesszen el nemzeti fajunkra nézve. Csak így remélhető az, ami az emberiség népesedésének

versenyében, fajfentartási szempontból, életszükségletünk, hogy a magyarok által kitett százalék a többi s különösen a környező népekkel szemben ne csökkenjen, hanem emelkedjék. Pedig a valóság éppen az ellenkező, a káros, meg nem felelő fejlődést mutatja: a kivándorlás egyre állandóbb jelleget ölt, nemzeti fajunkból egyre nagyobb tömegeket von el idegen nemzetek tömegének a megnövelésére.

A földművelő népnek foglalkozásából kiszoruló és megfelelően boldogulni nem tudó hányada első sorban a belföldi ipar által nyújtott munkaalkalmakat ragadja meg s általában csupán az a rész vándorol ki, amely itt sem talál megfelelő munkaalkalmakra. A kivándorlás rugója a nagy tömegekre nézve általában a munkásnép átlagos igényeinek megfelelő megélhetési szükséglet s csak ritka esetben egyéb ok, tehát főleg az egyén gazdasági sorsának megjavítására való törekvés. Amennyiben a gazdasági helyzet megjavítására otthon is valószínűség fog kínálkozni az egyén részére, az a legtöbb esetben az itthoni alkalmat ragadja meg. Az, aki a két kezének physikai munkájából kénytelen életét fentartani, megélhetési szükségből s nem pedig valami egyéni szeszélyből, vagy kéjgazdasági vágyból vándorol egy idegen világországba. Minél nagyobb számú embernél vizsgáljuk meg a kivándorlás rugóit, annál erősebben áll a mondottak igazsága és az egyes kivételekkel szemben annál jobban érvényesül a nagy számok e szabályszerűsége.

A kivándorlás nagysága az ország közgazdaságának a lakosság tömegéhez viszonyított ellátóképességével fordított arányban áll. Ebből folyólag a kivándorlás nagysága egyszerűsített mértéke annak, hogy a nemzeti termelés milyen arányú növelésére volna szüksége a népességnek abból a célból, hogy a népesség száma és az ország közgazdaságának népességellátó képessége között az egyensúly meglégyen. *A kivándorló munkát kereső egyének száma tehát nagyjában véve egyenlő a népességnek megélhetési alkalmakkal való ellátása céljából a belföldön még szükséges, de hiányzó munkaalkalmak számával.*

De Magyarország népességének nem csupán azért van égető szüksége az ipari termelés ágának nagyarányú kiterjesztésére, hogy a mezői foglalkozásokban már az igényeknek

megfelelő megélhetést nem találó szaporodó lakosság ott leljen új munkaalkalmakra, hanem azért is, hogy maga a mezőgazdaság is állandóbb és megfelelőbb megélhetést nyújtson neki. A túlnyomóan extenzív mezőgazdaság ma már nem alkalmas még a tulajdonképeni mezei munkásnépesség állandó foglalkoztatására sem. Az ipar fejlettsége folytán intenzívvé lett földművelésnek ellenben a tulajdonképeni földművelő munkásnépességnek is munkával állandóbb és nagyobb mértékben való ellátása a következménye.

Így tehát egy erősen földművelő államban is, a minő Magyarország, már csak azért is életszükséglet az erős ipar létesítése, mert modern belterjes mezőgazdaság csak annak segítségével keletkezhetik. Hogyha pedig a népesség foglalkoztatásának, a foglalkozás minőségének szempontjából is a kívánatosnak, a czélnek a fejlett mezőgazdaságot tekintjük, már mint physikailag egészségesebbet s elégedettebb, nyugodtabb egyéni életnézeteket keltőt is – e czélt, hogy t. i. a népességnek minél nagyobb tömege nyerjen ennek a termelési ágának a körében megélhetést – szintén csak fejlett ipar útján érhetni el. Nagyszabású magyar ipar kiépülése a magyar földművelő lakosság megélhetésének biztosabb voltát s a magyar mezőgazdaság által nyújtott megélhetési és munkaalkalmak számának a megsokasodását jelentené. Nagyszabású kiterjedt ipar nélkül pedig közigazdaságunk soha sem lesz többé abban a helyzetben, hogy egy egészségesen szaporodó nemzeti népességet megfelelő számú munka és megélhetési alkalmakkal el tudjon látni. A mezei munkásnépesség közigazdasági és népesedési viszonyainak megjavulására is csak egy erős magyar iparnak keletkezése adhatja meg a lehetőséget.

Nemzeti nagy érdekeink tekintetében tehát közigazdaságunk ellátó erejének minden áron való fokozása a kötelességünk. Előrehaladottabb gazdasági fejlettség mellett egy sokkalta nagyobb és sűrűbb és sokkal magasabb standard of life-t követő népességet fogadhat be és tarthat el Magyarország anélkül, hogy túlnépesedettségtől kellene tartanunk.

Ennek az állapotnak az elérézését azonban csak a *Magunk önálló gazdasági politikájától* várhatjuk, mert ugyan-csak nagy naivitás volna Ausztriától remélnünk azt, hogy

velünk *együttesen* csináljon egy erős magyar nemzeti ipart megteremtő gazdasági politikát, saját érdekei ellenére, melynek folytán a reá nézve legnagyobb fontosságú ipari fogyasztó piacot veszítse el.

Minél nagyobb százalékát teszi ki valamely nemzet tagjainak a száma az emberiségnek, annál biztosabb annak a nemzetnek a fenmaradása, szét nem szóródása, fel nem olvadása más népek között. Annál inkább átmeneti jellegűek s nem végzetesek azok a kedvezőtlen jelenségek, amelyek az illető nemzetnél esetleg megvannak. Az erős szaporodás tehát nemzeti és faji érdek is és attól csak azok a nagy nemzetek tekinthetnek el, amelyeknek népessége amúgy is jelentékeny hányadát teszi ki az emberiségnek, amelyek a földnek jelentékeny részét tartják úgyis megszállva, amelyeknek tehát faji, nemzeti érvényesülése, léte, fenmaradása tömegbeli nagyságánál s erejénél fogva kétségtelenül biztosítva van.

Mi a saját szempontunkból úgy fogjuk fel a magyar államot, mint a magyar nép védőterületét, melegágyát. A nyelv, a faj fenmaradása, terjedése a ezél, – az állam, a szabadság, az alkotmány pedig azok az eszközök, amelyek nélkül a nagy ezélnak elérése teljesen lehetetlen. Államunknak tehát csak addig van értelme, amíg erre a célra: a magyar nyelv és fajfentartására szolgál, különben értelme alig volna.

Ami nemzeti tömegünk oly kicsiny, annyira körül van véve, beágyazva idegen, erősebb, sőt részben gazdagabb társadalmi!, erősebb kulturájú s közgazdaságú népek csoportjaival, hogy ami létünk szakadatlan biológiai és vegetatív küzdelem a fenmaradásért.

Amilyen nagy életbe vágó érdekünk azonban népességünk itthontartása, kellő munkákkal ellátása és szaporodása szempontjából megfelelő nagyságú belföldi ipar létesítése, éppen olyan fontos és nagy érdekünk e mellett a társadalmi és nemzeti szempontból helyes földbirtokpolitikának párhuzamos működésbe állítása is.

Hogy országunk igazán védőterülete maradjon nyelvünknek, szükséges az is, hogy annak területét gazdaságilag ki ne rántsák lábaink alól. A föld is a gazdaságilag erősebb, ügyesebb tulajdonába kerül. Mindenütt az egész világon észlelhető az a gazdasági folyamat, hogy a gazdaságilag lefelé

menő elem elveszti a földet, a gazdagodó, az erősebb, a vagyonosabb pedig megszerzi azt. E gazdasági szerzést pedig nem akadályozzák az országok határokévei. Az arany átúrul a határokon és gazdasági hatalmat képvisel a föld minden pontján.

Ha nagy tőkével rendelkező idegen földvásárlók jelennek meg nálunk, előnyös ajánlataiknak szegény, eladósodott birtokosaink nem tudnak ellenállni. Földbirtokunknak már most is egyre nagyobbodó része kerül idegen kézre, ha nem parcellázásról, hanem nagyobb birtoktestek árubabocsátásáról van szó.

Sok helyütt egész idegen kolóniákat létesít már most is egy-egy idegen földesúr. Azon vehetjük észre magunkat, ha nem cselekszünk idejekorán, hogy a magyar földön annyira megvetette lábát az idegen birtokos, hogy ezek az idegen birtokosok egyszerre csak oly politikai tényezőkké váltak, akikkel számolni és alkudozni kell.

Az idegen birtokos idegen közigazdaság, idegen politika, idegen nyelv érdekeit szolgálhatja. Befolyása belenyúlik nemcsak a község és a törvényhatóság, hanem a parlament ügyeibe is, és hogyha nem tetszik neki elmagyarosodnia, - akkor várunkban ül az ellenségünk.

Nálunk nagyobb veszedelmet rejt az ilyesmi magában, mint a nemzeti népesedés terén consolidait országokban, annál az egyszerű oknál fogva, hogy velünk sok tekintetben ellentétes érdekű népek és fajok az ország területén belül is oly nagy arányban vannak, hogy a helyzet könnyen az ő javukra változhatik meg, különösen akkor, ha egy idegen, nagy, erős műveltségű és közigazdaságilag, úgy mint politikailag hatalmas nemzetnek a fiai nálunk nagy arányban szereznek földbirtokot és ezzel egybekötött befolyást. Tehát a jogaiért, érvényesüléseért még itthon is nehéz küzdelmet vívó magyarságunknak és ezzel jövőnknek biztosítása és létünk fenntartása érdekében meg kell akadályoznunk azt is, hogy idegenek nálunk nagyobb arányban birtokot szerezhessenek.

A nemzetiségi birtokszerzések révén szintén egyre nagyobbodó területek jutnak nemmagyar kézre. A nemzetiségi bankok megtudják tenni egészben azt a fajrokoni szolgálatot, amelynek megtétele tekintetében a magyar pénzüzeteket az eddigi gyakorlat nem mutatta ugyanoly hazafiasaknak.

A földet bíró nép az állandó elem, a földjéből kiesett csak földönfutó s még ha itthon van is, aféle kivándorló-jelöltnek tekinthető. Akié a föld, azé az ország, amilyen nyelvű elemé a föld, az az elem adja meg az országnak, az egyes vidéknek a nemzeti, a nemzetiségi jellegét. Sohasem jelentett a gazdasági hatalom annyira politikai hatalmat, mint manapság. Egy olyan országban, melynél nagyarányú a szegény népesség, kétszeresen igaz ez. A gazdasági eszközök ma politikai eszközök is. Éppen azokon a vidékeken, ahol a magyar nyelv legerősebb küzdelmét vívja, van ez leginkább így.

A magyar nemzet kis nemzet lévén, nemzeti szempontból a népesedés terén csak egy érdeke lehet: az, hogy minél jobban erősödjék és sokasodjék nemzeti tömege. Kis nemzeteknél csakis az erős számbeli nagyobbodásban lehet a nagysághoz, a jövőhöz, az élethez vezető út. A stagnálás, a nem megfelelő arányú szaporodás – nem is beszélve fogyásról – a nem lét, a megsemmisülés útja.

A magyar államnak, társadalomnak, a magyar nemzeti fajnak az a legelső s nemcsak a politikai térre, hanem a közgazdaság s a társadalmi élet minden terére kiható érdeke, hogy az aránylag kicsiny tömeg, amelyet a magyar nép képvisel, minél nagyobb legyen, minél állandóbban s minél nagyobb arányban növekedjék. Hogy az a kis százalék, melyet a magyarság jelent, ne fogyjon el, hanem egyre nagyobbá és nagyobbá legyen a népek tengerében. Fennmaradásunknak, nemzeti jövőnknek, az egységes nemzeti állam kiépítésének éppen úgy, mint közgazdaságunk önállóvá tételének és a termelés minden ágában való kifejlesztésének csak az ezt szem előtt tartó nemzeti és gazdasági politika lehet biztosítója.

KÖZLEMÉNYEK ÉS ISMERTETÉSEK.

Közművelődés, nevelésügy.

Cultura és középkor.

(Válasz Tuszhai Ödön »Cultura és hygiene« című cikkére.)

Szinte elválaszthatom a modern ember felfogásától a középkorra rásütni a sötétség bélyegét. Napilapok hasábjain, sőt a tudományos folyóiratokban is unos-untalan találkozunk ez ítélettel.

A Társadalomtudományi Szemle f. évi januári számában pl. többek között ezeket olvassuk:

»A középkori keresztény társadalom valóban súlyos testi és lelki betegségekben szenvedett, melyben nyomorultan pusztult el millió számra s végig élt ez által olyan korszakot, melyhez hasonlóan *sötétet* az emberiség sohasem fog megélni s talán nem is tudna mégegyszer túlélni.«

Lássuk mit szól ehhez a történelem elfogulatlan ítélete.

Ha a história messzelátóján visszatekintünk az emberiség régmúltjába, azt látjuk, hogy az emberi társadalom kialakulásának s hosszú századokon át fejlődésének a vallás volt alapja.

A renaissance, a magára eszmélő értelem forradalma, a vallástól megvonta a kozmicus haladás létjogát. S világhódító útjára bocsátotta az észet, amely társadalomtudományi dogmává érlelte, hogy az összes intézményeink: vallás, állam, jog, erkölcsi törvényeink stb. fejlődési termékek. Bármennyire esküszik is azonban HERBERT SPENCER csalhatatlanságára, el kell ismernie, hogy Istentől elvonatkoztatott társadalombölcselete Róma összeomlásában s a smithianismus gazdasági rendszerének bukásában, mely a szabadjára engedett egoismus szülte szabadversenytől várta az egyes és a közvagyonni gyarapodását, csődbe jutott.

Róma keleten és nyugaton szerzett birtokot és Karthágó romjain emelkedett »urbs aeterna« rangjára.

DARWIN biológiai törvénye: mely szerint a létért való küzdelemben az erősebb faj a gyöngébb legyűrése árán biztosítja fenmaradását, Róma világuralmának kialakulásában érvényre emelkedett ugyan, de nem a vallástól elvonatkoztatán. A régi Róma ugyanis kis városi állam volt, mely a természetes kiválasztás, *selectio* útján nőtt a világ urává. Miért is pályájának elejétől-végig szakadatlan harcokban kellett kimerülnie.

Sem a római *cultura* erős jogi érzéke, sem polgárainak fajszeretete, sem az *evolutio*, az újkor e kinyilatkoztatása világánál nem érthetjük meg a nagy történelmi átalakulás szülte imperialismust, csak a római vallás látszógén át. Alert kétségtelen történelmi igazság, hogy mihelyt Róma intézményeiből, polgárainak lelkéből kiveszett a pogány világnézet; Róma megszűnt világhatalom lenni. S ezzel a világtörténelmi ténynyel beigazolódott az, hogy a társadalmak korábbi fejlődésének a vallás volt nemtője, s hogy csakugyan igaza van DARWIN-nak: Az emberi evolúciónak a maga egészében legmegkülönböztetőbb vonása, hogy a természetes kiválasztás törvényének működése a fajnak – ha fenn akar maradni – továbbra is, egyre vallásosabbá kell válnia. E látszögből a társadalmi *evolutio* – amint a materialista bölcselek szeretik hinni – nem efemer fogalmak, sőt ellenkezőleg fedik egymást.

A pogány istenek hada s hatalma a pogány világlátás megdőlése után a földre zuhant. Mikor a nevezetes forduló-pont miatt az emberek elveszítették erkölcsi irányítójukat s hullámban tartotta kedélyüket a bizonytalanság, született meg a keresztény világnézet, amely helyreállította a meg-ingott erkölcsi világregdet s melynek világhistóriai jelentősége abban határolódik, hogy kiemelte egyetemes jellegénél fogva az ókor társadalmait *separatismusokból*. S az egyenlő morál elvének proklamálásával szentesítette a kozmikus haladás elvét.

Történelmi szükséglet volt tehát a kereszt győzelme, mert ez teremtette meg a középkor hatalmas theokráciáját, melynek *aegise* alatt azután kialakulhattak a középkori nemzeti társadalmak.

HUXLEY írja: »Nem tudok elszomorítóbb tanulmányt, mint az emberi evolúcióét, úgy amint az a történelemben feljegyezve van. Az ember a történelemelőtti idők sötétségéből emelkedik ki alant a származásának jegyeivel megrakva; állat, ő is, csak hogy értelmesebb a többinél, vak áldozata ösztöneinek.« A kereszténység tette urává az emberiséget ösztöneinek, szelidítette meg nyers erkölceit s táplálta bele, mint

sociális atomot az egyest az egyetemesbe az által, hogy a munkát erkölcsi értéknek, erkölcsi kötelességnek declarálta s ezzel az egész szemhatáron megdöntötte a rabszolgaság jogcímét. Ahol ez a tisztult erkölcsi nézet fent és lent áthatotta a szíveket és elméket: ott a rabszolgaságnak önmagától kellett megdőlnie. Ami lényeges előfeltétele volt a társadalmi fejlődésnek, mert a rabszolgaság szorosan hozzá volt növe fiz antik társadalom rendszeréhez állami berendezkedéséhez.

A kereszténység új parancsa: »szeressétek egymást« a pogány világ egoismusával és separatismusával szemben emberiség érintkezésére nagy befolyással volt, s az emberi társadalomnak új szervezkedésére való irányzatot hozott magával. S miután a pogány világ separatismusán egyetemességénél fogva kemény rést ütött; nem ismert különbséget görög és barbár, zsidó és szittyá között. A nemzeteket szűkkeblű nemzeti separatismusok korlátai fölé emelte, rávezette az emberiség nagy eszméjére s ezzel meggyőződéssé érlelet benne a hajdan, csak egyesek sejtelmében élő emberi nem egységét.

A nemzetközi jog keletkezése is sokat köszönhet a középkor kereszténységének. A római jogászok a természetjogot ismerik még, ami alatt csak azt értették, ami az embernek az állattal közös (pl. élet, testi épség, stb.). ARISTOTELES is említi a *δικαιον φνυικον*-t. A népjog a *jus gentium* azonban nem náluk, hanem SZENT TAMÁS-nál jelentkezik.

A magzatelhajtást, a népesedés ölü mérgét, melynek még ARISTOTELES is szabadságlevelet adott, amely a pogány görögöknél is elvult terjedve a középkor keresztény világlátása törülte el.

A társadalmi fejlődésnek itt leszegezett kozmikus factorai a sötétnek nevezett középkor szellemének eredői. A nagy történelmi alakulás tehát a középkor szellemében gyökerezik.

Vajjon képes lett volna-e a történelmi materialismus nyújtotta etikátlan evolúciós erkölcsstan a népvándorlásnak és kezdődő középkornak megromlott és szervezetlen népeit a művelt állami és társadalmi életnek megnyerni?

A középkor ezermesterei a szerzetesek nemcsak imádni tanították az istenséget, hanem dolgozni is. Egyik kezükben bibliával és keresztel, a másikban a földműveléshez és mesterségekhez szükséges szerszámokkal teljesítették emberiségboldogító küldetésüket. Joggal kérdezhetjük tehát, hogy nem anachronismus-e a középkort sötétnek bélyegezni?

Lehet-e nem áhítattal eltelni annak a kornak nagysága iránt, amely ennyi világtisztító energiával dolgozott, s amely az emberiség jövő fejlődésének alapjait rakta le? Úgy látszik TUSZKAI úr az anachronismus útvesztőjébe tévedt. Tette ezt talán a modern ember önhitt világlátásával, ki meghódított

már a levegőt, gőzzel utazik, villámmal ír és napfénynyel fest s nem lát értéket a középkorban, melyben a természettudományi ismeret fagypontra volt s a mely nem alkotott maradandót a technika és higiénia terén.

Ha az evolúcióra annyira esküszünk, legyünk igazságosak az ítékezésben. A természetben nincsen ugrás. A középkor kizárólagosságát a vallásosság szabja meg; e téren alkotott hát maradandót. A későbbi vívmányok pedig hosszú történelmi fejlődést tételeztek fel s ennek későbbi láncszemei gyanánt tekintendők.

A kor életerejé, világlátása művészetében tükröződik. Az emberi erkölcsök ez óramutatója mutatja, hogy delel-e vagy alkonyodik-e a kor. A nagy pénzvagyonok keletkezése korunkban az élet megszébbítése hivatásától megfosztotta a művészetet s élvezeti cikk rangjára süllyesztette. Nem csoda tehát, ha elállott korunkban a művészet lélegzete,

A mai társadalmi élet két ellentétes sarkot mutat az élvezetet és a munkát. A munkások akkor szeretik a művészetet, ha fásult idegeiket izgatja. A gazdagok, maecenások, meg hiúságukat leplezik vele s ezért bizonyos ínyencség a jellemzője.

RUSKIN szerint az igazi vallásossággal együtt jár a művészet s a kettő között ok és okozati viszony áll fenn. Velence hanyatlásának okát a vallástalanságban leli fel, amit tükröztet »métélyes« művészeté is. RUSKIN szavainak igazsága a középkort művészi élet tekintetében is egészségesebbnek minősíti saját korunknál.

Azóta, hogy a materialista világlátás inaugurálta, vallástalanság törülte el a keresztény etikát: társadalmi életünkbe bizonyos nyugtalanság, bizonytalanság költözik be, amit az erkölcsi törvények változandóságának dogmává érlelődése értet meg leginkább: »Legyen az új erkölcsi törvény is a tudáson és belátáson alapuló, mert a régit gyalázatosan kiélték. És rabszolgaságba verték a hivatalos ethilva fénysugaraiból font ostorával az embert.«

Sehol semmi energia tehát az új világlátásban, csak korhadás: »Putritudo ossium« csontok rothadása.

A középkor gyermekei, bármennyire is igyekeznek sötétre festeni a keresztény aszkézist nem voltak »rothadás«-ra kárhóztatva, mert krisztusi elveket vallottak s nemcsak az érzékelhető valót igyekeztek meglátni, hanem sejtelmekkel és czéljaikkal egy magasabb eszményi világban éltek.

Kemenes Antal.

Társadalomtan.

A sociologia, mint társadalmi psychologia.

(G. Palante: A sociologia vázlata. Ford. Mikes Lajos. 1912. Budapest. Franklin. Kultúra és Tudomány cizraú vállalat. 234. lap.)

Tudománytörténeti szempontból egyik legérdekesebb tárgy a sociologia fogalmának fejlődése. Talán nincs több tudomány, melynek tartalma oly ingadozóan s annyiféle módon, logikai természete oly határozatlanul alakult volna ki. mint a sociológiáé. A sociologia területe egyidőben teljesen a gazdaságbúvárok hűbértoka; majd az evolutio gondolata teljesen a természettudósok hatalmába hajtja s minden társas jelenség titkát a szervezet, létért való küzdelem, alkalmazkodás, kiválasztás, öröklés, atavismus fogalmai nyitják meg. Azután a természeti tényezők (race és milieu) egyeduralmát a lelki factoroké váltja fel (feltalálás és utánzás), a sociologia megint elveszti függetlenségét s biológia helyett psychológiává vedlik át.

Ha PALANTE-tal a sociológait társadalmi psychológiának fogjuk föl, mely a társadalmi élet által egymáshoz közel hozott egységek lelki állapotát tanulmányozza, akkor ismét zavarban vagyunk, mert a socialis psychologia feladata és területi elhatárolása is a legellentétebb irányzatok ütközőpontja. BALDWIN, Mc. DOUGALL s mások szerint a társadalmi psychologia az associatit egyén psychológiája, a TARDE-féle irányzat szerint pedig magának a társadalomnak mint közösségnek a psychológiája. Az előbbi nézet a társadalmi psychológiát az az általános psychologia, az utóbbi pedig a sociologia egy ágának tartja. Világos, hogy az egyéni psychologia is már eo ipso feltételez társadalmi mozzanatok (szeretet, gyűlölet, irigység, tisztelet, hála stb.), intermentalis vonatkozásokat. Viszont tagadhatatlan, hogy vannak éppen a társas közösség-által létrejött sajátos lelki jelenségek is (pl. a hagyomány, conventio, utánzás által keletkezett lelki egyformaságok; a mob ban létrejött lelki jelenségek, pánik, suggestibilitas stb.)¹⁾

PALANTE – úgy látszik – e két irányzat között compromissumot köt. Szerinte a sociológiának mint társadalmi psychológiának kettős tárgya van: egyrészt azt kutatja, hogyan kapcsolódnak bele az egyéni tudatok a társadalmi tudat alakulásába és fejlődésébe, másrészt pedig, vajjon hogyan hat

¹⁾ V. ö. bővebben E. A. ROSS: What is social Psychology? Psychological Bulletin. 1909. p. 409.

ez a társadalmi tudat az egyéni tudatokra, vajjon a társadalmi közös psyche miképp módosítja s fokozza le az egyéni lelki élet sajátosságait? A. társadalmi tudat változása micsoda correlativ változásokat hoz létre a társadalmat alkotó egyének tudatában? Ez a tisztán pszichológiai szempont okozza, hogy PALANTE-nál az egész sociologia kimerül a társadalmak alakulására, fen m áradására, evolutiójára s felbomlására vonatkozó problémákban. Ezzel a sociológiát tisztán a pszichológiára redukáló egyoldalú állásponttal szemben felmerül a kérdés, vajjon hová tartozzanak a társas életformáira s szerkezetére vonatkozó (morphológiai) problémák? Mely tudomány foglalkozzék, ha nem a sociologia, a társas élet előfeltételeinek s alapfogalmainak ismeretelméletével s a társadalmi jelenségekre vonatkozó egyes tudományok egymásra vonatkoztatásának logikai szempontjaival? Melyik egyéb tudomány, ha nem a sociologia tárgya ama fontos kérdés, vajjon milyen szerepe van a társas jelenségekre vonatkozóan az okság és czélszerűség, a törvényszerűség stb. fogalmainak, mi a causalis-genetikus s mi a socialteleológiai magyarázat természete s hatása? Kétségtől a mai sociológiai irányzatok bármelyikéről ki lehet mutatni az egyoldalúságot, akár a társadalmi tudományok synthesisét, akár a socialis formák elméletét látjuk is a sociológiában; de egy irányzat sem tűnik fel oly egyoldalúnak s szűkszempontúnak, mint a tiszta pszichológiai álláspont. PALANTE nyíltan kimondja, hogy az ő felfogása visszavezeti a sociológiát mint társadalmi pszichológiát az egyéni pszichológiára.

Minthogy a szerző a sociológiát csak egy specialis tudománynak nézi, minden philosophiai elemet száműzni akar belőle, csak lelki tények constatalását engedélyezi benne. Szinte comte-i ihlettel a »metaphysikába« utalja a társadalom természetének és czéljának kérdését. Azt a problémát, vajjon a társadalmat atomok mechanikus aggregátumának vagy sejtek rendszerének vagy végül harmonikus és autonom szellemi monasok rendszerének képzeljük-e, mint lényegtelen, bár érdekes speculatiót kizárja a sociológiából, ami azonban nem akadályozza meg, hogy mindent pszichológiai tényezőre vezessen vissza: mindazok a statikai és dynamikai jelenségek, amelyekből a társaságok élete összetevődik, voltaképp gondolatok, hitek, vágyak formájában jelentkeznek« (5. 1.). PALANTE kirekeszti a társadalmak fejlődésének czéljára vonatkozó vizsgálásokat is a sociológiából, mert szerinte a socio ogus mást nem tehet, mint hogy constatalja az emberi társadalmak tényleges *haladását*« (16. 1.). Elfeledkezik arról, hogy a haladás fogalma már valami czélt tételez fel, valami értéket, melyhez mérve minősítünk valamely fejlődéssorozatot haladásnak. Ezen ítéletünk pedig nem egyszerű constatalás, hanem érté-

késnek ismerés, értékmérés! Akár tudatos, akár öntudatlan ez a mérés, eleve feltesz bizonyos *értékeszmét*. Feltűnően felületes a sociológiának a történetfilozófiával való szembeállítása: az utóbbit egyáltalában elveti, »mert a történetbölcselet többnyire *a priori* szerkesztmény volt« (16. l.) s utal Szent Ágostonra, Bossuetre s Vicora, mintha más történetfilozófus soha sem élt volna s mintha egy tudomány létjogosultságát meg lehetne dönteni ama tudomány addigi felfogásának helytelenségére való utalással.

A sociológiának társadalmi psychologiaként való szűk-körü felfogása legjobban megboszulja magát a sociologiai törvények helytelen felfogásában. Minthogy a sociologia szerzőnk szerint psychologia, tehát nem is foglalozik a társadalmi jelenségekre vonatkozó egyetemesítések logikai természetével, határaival, a természettudományi fogalomalkotásától különböző jellegével. PALANTE a társadalmak fennmaradására, fejlődésére s felbomlására vonatkozóan kis munkájában több, mint huszonöt »törvényt« állapít meg a tudományos műszók euphemismusának gazdag pompájával. Milyen fejlett, régóta tervszerű és czéltudatos, a tudományos együttműködés minden eszközével felszerelt tudománynak kellene lennie a sociológiának, ha a társadalmi jelenségek törvényeit így tuczatszámra codifikálhatná! Akármekkora is az utóbbi évtizedekben ezen a téren a *Grossbetrieb der Wissenschaft*, a komoly eredmény ezzel távolról sincsen[arányban; a kevés módszeres és értékes munka mögött a pseudoproductivitás könyvhalma emelkedik.

A szerző anélkül, hogy a törvényfogalom tüzetesebb logikai vizsgálatába merülne, az elhamarkodott socialpsychikai egyetemesítések egész légióját készpénzül véve, »törvénynyé« avatja, pedig ezek nagyrésze nem tekinthető sem logikailag önálló tények causalis összefüggésének, (ami a szűkebb értelemben vett exact, quantifikált, az aequivalentia elvén nyugvó törvény), sem tágabb értelemben empirikus törvénynek, hanem csak legtöbbször üres általánosságnak, vagy egy másik »törvény« egyszerű alkalmazásának. Ilyen törvények: minden társadalom, ha egyszer megalakult, arra törekszik, hogy fennmaradjon (*a társadalmi fennmaradás általános törvénye*), vagy SIMMEL törvényformulázásában: »minden társadalomban minden pillanatban külső vagy nem külső (?) zavaró erők támadják meg a csoportozatot, és ha rajtuk múltnék, nem késnének a csoportozatot felbontani, vagyis alkotó elemeit idegen csoportozatokba átterelni; de e pusztító okokkal fenntartó erők szállnak szembe, amelyek együtt tartják ezeket az elemeket. biztosítják összetapadásukat és ily módon biztosítják az egésznek egységét addig a pillanatig, amelyben, mint mindennemű földi dolog, átengedik magukat az elemek azoknak a bom-

lasztó hatalmaknak, amelyek ostromolják őket». A *társadalmi egység törvénye* így hangzik: ugyanannak a civilisációnak a különféle elemei kénytelenek egy egészbe keveredni, vagy amikor ez lehetetlen, kénytelenek *látszólag* összekeveredni, hogy ily módon leplezzék az ellentéteket. A *társadalmi folytonosság törvénye* physiologiaiilag azon vérségi kapcsolatban nyilvánul, mely egymáshoz fűzi az időben a nemzedékeket, psychologiaiilag pedig azon értelmi és erkölcsi egyformaságban, amely valamely csoportban átlántálódik az elődökről az utódokra. Az *életalkalmazkodás törvénye* szerint ahhoz, hogy valamely társadalom fennmaradjon, éppen úgy, mint az alakulásához, arra van szüksége, hogy megfeleljen valami életszükségletnek. A *differentiálódás törvénye* abban áll, hogy minden társadalomnak a maga fenntartásához szüksége van differentiálódott szervekre, amelyek pontosan és gyorsan végezhetik a társadalmi functiókat. A *kiválasztottak törvénye* közvetlenül belekapcsolódik a társadalmi differentiálódás törvényébe. Ennek a törvénynek hatását PALANTE úgy jellemzi, hogy az valamely társadalom *conserváló* befolyásainak kivonata, mert az aristokratiák és a kiválasztottak lényegükben *conserváló* elemek. Ez a »törvény« azonban nem akadályozza meg a szerzőt, hogy egy lappal tovább már a kiválasztottakat olyanoknak mutassa be, mint akik nem szükségképpen ellenségei az újításoknak, sőt akik – bár kiválasztottak – progressisták is lehetnek (v. ö. Oroszország született aristokratáit, kik progressisták, sőt néha forradalmárok). Amilyen üres általánosságok, heuristics érték nélkül szűkölködő, a társadalmi jelenségek magyarázatát egy tapodtat sem előre vivő *idée générale*-ok az eddig ismertett sociologiai törvények, melyeknek illusztrálására szolgáló néhány példát a legtöbbször az ellenpéldák egész sorozatával lehetne elnémitani: ugyanolyan természetűek a többiek is. így a *solidaritas törvénye* azt mondja, hogy a solidaritas legyőzi a külső ellenséget, másrészt megsemmisíti a veszedelmes vagy lázongó belső elemeket s megszilárdítja a már meglévő társadalmi kapcsolatot. Az *egyformaság törvénye* abban áll, hogy minden szervezett társadalom megkíván a maga tagjaitól bizonyos hasonlóságot a viselkedésben, a szokásokban, sőt még a véleményekben és a gondolatokban is. Ennek a törvénynek coiOllariuma a nem-egyformák kiküszöbölésének törvénye, mely szerint azokat az egyéneket, akik lázonganak az egyformas'Hg ellen, ki kell rekeszteni. Hogy a törvény szónak ily tág értelmezése és használata mily visszaélés a törvény fogalmában rejlő egyetemesség logikai mozzanata ellen, arra nézve legjellemzőbb az ugyanegy cél, a társadalmak fenntartása érdekében egymás hatásait ellensúlyozó törvények: a *társadalmi mozdulatlanóság és a változóság* törvényének felállítása. Az első

szerint *bizonyos* esetekben a mozdulatlanság vagy az újítások ellenzése kedvez a társadalmi csoport fenntartásának; viszont más esetekben – s ez a változóság törvénye – a társadalmi formák legszélsőbb rugalmasságára van szükség maradandóságuk érdekében. Vajjon megérdemlik-e a »törvény« előkelő logikai kifejezését az ily egymásnak ellenmondó, illetőleg egyáltalában nem egyetemes megfigyelések s vajjon mi ezeknek a magyarázó értékük? miről ismerünk rá, hogy most »bizonyos« esettel van dolgunk, melyre az első, s most »más« esettel van dolgunk, melyre a második »törvény« alkalmazandó? Az egyformaság törvényéből következik a *társadalmi dogmatismus törvénye*, mely szerint minden szervezett társadalomnak, nemzetnek, községnek, aristokráciának, osztálynak, kasztnak szüksége van arra, hogy higgyen önmagában, saját erkölcsi és társadalmi értékében. A *csoporthaziúság törvénye* szerint minden csoport tudatosan óvja azokat az illusiokat és conventiokat, amelyek hasznára válnak saját társadalmi prestizsének fenntartásában. Ezek a collectiv hazugságok – mondja PALANTE – sokkal nagyobb számúak és sokkal hatalmasabbak, a történet folyamán való érvényesülésük sokkal szakadatlanabb és fontosabb, semhogy egyszerű ténynt lássunk csak bennük s nem igazi törvényt: a *társadalmi őszintétlenség* törvényét. Mint a küzdelem, a hazugság is a társadalmi szervezkedésnek integráns része.

Helytelennek tartjuk a társadalmi *evolutio* és *causalitas* törvényeinek merev különtartását. A törvények e kétfélesége PALANTE szerint megfelel a történetiró és az analytikus kettős szempontjának, a dinamikai és a statikai szempontoknak; a történetirót a változások érdeklik, hogy e változások fejlődési törvényét felfedezze, az analytikust pedig az érdekli, ami a társadalmi tüneményekben nem változik, a változatlan elemek és törvények, melyek mindenkor azonos módon működnek a társadalmak életében. Mellőzve azt a fontos kérdést, vajjon a történetirónak az-e a feladata, hogy a fejlődés törvényeit fedezze fel, vagy pedig csak az, hogy a singuláris tényeket s ezek egyszer lefolyt kapcsolatait állapítsa meg, csupán arra utalunk, hogy az evolutiós törvények is, ha már törvények, valamiféle egyetemest, változatlant, állandót, periodikusan visszatérőt jelentenek. Ezeknek az állandóan visszatérő fejlődési összefüggéseknek a megállapítása pedig csakis az egyes társas jelenségeknek, mint okcomplexumoknak analysisén alapulhat. A fejlődésnek is bizonyos okelemei (physikai, pszichológiai s culturalis tényezői) vannak a történelmi és társadalmi életben s ezek a tényezők a mindenkori fejlődés okságbeli konstansainak tekinthetők, melyeknek az egyes fejlődésekben való singuláris részvételét állapítja meg a történettudomány. S e ponton pillanthatjuk meg PALANTE-nak s minden social-

psychikai »törvényhozónak« főhibáját: a psychikai causalitas fogalma tüzetes vizsgálatának elhanyagolását. Csak aki nincsen tisztában a lelki jelenségek synthetikus, a természeti folyamatoktól teljesen elütő, mindig actualis értéket mutató végtelenül bonyolult természetével, kergetheti a törvények phantomját oly elhamarkodottan, mint PALANTE, a *sciences de l'homme* területén is.

Komis Gyula.

Társadalmi politika.

A falu sociálpolitikája.

(Javaslat a közigazgatási tanfolyamok újjászervezésének tervezetéhez.)

A nemzeti közélet lüktetésének első színtere: a község. E mellett nemzeti életünkre nézve fontos jelenségek arra mutatnak, hogy nemzetállamunk legbiztosabb fundamentumát községeink, faluink megerősítése alkotja. Reánk nézve a község, a falu életének irányítása, vezetése, többet jelent az államhatalom általános jellegű rendelkezéseinek, intézkedéseinek individuális kialakításánál. Nemzeti termelésünknek túlnyomóan mezőgazdasági jellege, hazai közegészségügyünknek rendezetlen állapota, a gentryből alakult középosztályuknak elerőtlenedése, ez osztálynál a fejlődő körviszonyok által nagyobb mértékben megkívánt termelőképességének hiánya mind oly jelenség, mely a birtokos parasztgazdaosztályra kell, hogy az államférfiak figyelmét irányítsa, mint amely társadalmi rétegből a középosztály erői felfrissülhetnek. Nemzetiségi kérdésünknek a községi életben elhelyezkedett gyökerei, a körviszonyoknak meg nem felelő közigazgatásunk, állami és társadalmi sociálpolitikánknak javarészből a falu életére és viszonyaira irányuló jellege ugyancsak a parasztosztály jelentőségét mutatják.

Ezzel ellentétben azt kell látnunk, hogy a falu, a község nemzetpolitikai jelentőségének tervszerű felismerése hiányzik a kormányok programjából, társadalmunk pedig tagoltasága miatt nem fordíthat ez ügyre kellő figyelmet. A községi élet vezetői nem ismerik sociális köteleységüket, következőképpen nincsenek is a falunak igazi értelemben vett vezetői. A földbirtokos, gazdatiszt, jegyző, orvos, lelkész, tanító azok,

akiknek feladata lenne a falu népének nevelése, vezetése, a cultura terjesztése, közegészségügyi és népjóléti intézmények létesítése és általában a község gazdasági, egészségügyi és szellemi előrehaladásának elősegítése. Nem azokról a helyekről szólnunk, ahol ezeket a feladatokat betöltik, vagy több-kevesebb sikerrel betölteni igyekeznek, mert ezek csak igen szórványosan jelentkező megnyilvánulásai a szociális kötelesség-érzettel és feladatokkal telített korszellemnek. Nemzetpolitikai irányról szólnunk itt, mely a kormánynak és társadalomnak sürgős és komoly feladatául tűzi ki a községek talpraállítását és fokozatos, tervszerű fejlesztését.

A községi élet vezetése sokfelé ágazó feladat. Szolgáltatóra a vezetőknek egymás munkáját megértő, együttes összeműködése szükséges. A lelkész, tanító, orvos szociális feladatai általánosságban különválaszthatók egymástól és bizonyos külön területekre vonatkoznak; a jegyző figyelmének – hivatalából eredően – ki kell terjednie a községi élet minden számottevő mozzanatára, ügyére. Következésképpen hogy sikerrel tölthesse be feladatát, ennek feltételei: széleskörű ismeretek, emberi nemes tulajdonok. Hányan vannak az ország jegyzői karában, akik ennek a képesítésnek megfelelnek? És – ismételjük – mekkora az a nemzetpolitikai érdek, melyet a községek ügyeinek intézésével tulajdonképpen gondjaira bízunk?

Ennek a kérdésnek a fontossága kívánja meg tehát, hogy a jegyző szerepét a falu életében külön tegyük érdeklődésünk tárgyává s ennek alapján foglalkozzunk a jegyzőképzés nagyfotosságú ügyével.

A jegyző valóságos mindenese a községnek. Mindaz, ami a faluban a község népességének fizikai, szellemi, erkölcsi, gazdasági kulturájával vonatkozásban van és történik, a jegyző közreműködését megkívánja, ezért nem elég, hogy a jegyző a közigazgatásnak csak tételes szabályait ismerje, fontosabb ennél az a feladata, hogy érzéke és tájékozottsága legyen minden intézkedésében a község és lakóinak ügyeit a nemzet általános ethikai és a kor szociális követelményeinek megfelelően intézni. Nem az a jó jegyző, aki csak a törvényeket és rendeleteket pontosan végrehajtja és ezenkívül a falujában más egyébbel nem törődik, hanem aki minden egyes intézkedésében a község érdekét lelkiismeretesen szemé előtt tartja, intézkedéseinek hatását mérlegeli és úgy irányítja, hogy azok a falu jólétének tényleg előmozdítására szolgáljanak. Bár a kulturális, gazdasági és egészségügyi tennivalók egész seregében, amely a falu társadalmára vár és amelyben a közigazgatásnak kell irányítólag működni, vezetni, az egyes esetekben kifejtendő gondoskodó közreműködést a törvények-kifejezetten nem teszik kötelességévé a jegyzőnek, ébredező

modern korszellemünk azonban mindnyájunktól többet és egyebet is megkövetel, mint amit írott törvényeink előírnak.

Államhatalmunk részéről a legújabb időben két széleskörű intézkedést látunk, amelybe több irányban bekapcsolódhatik a falu népének érdekeit védő gondoskodás. Az egyik a földművelésügyi kormányzat decentralisálása. A földművelésügyi igazgatóságok szervezésével a kormány az őstermelés hathatósabb védelmét és gondozását kívánja szolgálni. A falu és népének legtöbb érdeke az őstermeléssel kapcsolatos; ha tehát a község vezetői megértik a kormány szándékát és kellő ismerettel és jóakarattal veszik igénybe a kormánytámogatását, a falusi nép gazdasági és kulturális haladásának igazán értékes szolgálatokat tehetnek. Másik irányú, de hasonló célú intézkedése az államhatalomnak a vidéki közegészségügyi felügyelőségek létesítése.

Emellett, ha meggondoljuk azt, hogy a socialismus eszméje az állami és társadalmi életben a gyakorlati feladatoknak egészen új kérdéseit veti fel, amelyek elől a természetes fejlődés érdekében elzárkóznunk nem lehet, és a socialismus eszméje által felvetett nem egy ilyen feladat éppen a községi életben merül fel, hogy a jegyző ezekben a kérdésekben kellően tájékozódni tudjon s nehogy az autodidaxis félműveltsége bármelyik szélsőségnek földjére ragadja, a jegyzők ezirányú képzése, ismereteiknek bővítése mutatkozik szükségesnek.

Ha a községi jegyzők feladatait és a modern kornak részükről is megkívánt magasabb erkölcsi követelményeit szembe állítjuk a képzésükre szolgáló közigazgatási tanfolyamok jelenlegi tanulmányi tervével, azt találjuk, hogy a közigazgatási tanfolyamok bizonyos irányú reformra szorulnak, mely követelményt röviden akként fejezhetnénk ki: bővítsük a tételes anyag socialis tanulmányokkal.

Ezeknek alapján véle vényem szerint a következő concret javaslat volna teendő a m. kir. belügyministeriumnak:

Bővítsék a közigazgatási tanfolyamok tanulmányi anyaga »A Falu socialpolitikája« című heti 1-2 órás collegiummal. Ennek keretében ismernék meg a jegyzőjelöltek a modern kor socialis eszméit, a socialpolitika alapelveit és ezekvilágításában azokat a fontosabb feladatokat, melyeket az őstermelés, ipar, közművelődésügy és közegészségügy közigazgatása körében szolgálniuk kell. Az előadás gyakorlati vonatkozású lenne. Az egyes előadók, a tanfolyamok számához képest négyen vagy öten, a tanfolyamok helyeihez tartozó vidékek közigazgatási tisztviselői, akadémiai tanárok vagy a szervezés alatt álló földművelésügyi igazgatóságok vezetői közül választatnának, a Főiskolai Socialis Telep részéről, akiket a telep elnöksége a földművelésügyi államtitkár meg-

hallgatásával hozna kinevezésre javaslatba a belügyministernek. Az előadók kiválasztása és az előadások tervének állandó gondozása azért lenne a Főiskolai Socialis Telepnek tisztje, mert ez az a szerv, melynek feladata a társadalmi munkának, a társadalom irányeszméi és a gyakorlati tudományok kutatásaiból levont eredmények szerint megállapított irányokban való szervezése és ellátása. Intézményében a socialis eszméknek bár egységes irányítása mellett, de a feladatok természetéhez képest differenciáltan végzi a munkát. A közigazgatási tanfolyamokra kinevezett előadóit évenként 3-4 hetes tanfolyamra központi telepére összehívva, egységes képet és áttekintést tudna azoknak adni a socialis feladatok egészéről. Ez által erős kapocs létesülne az intézmény és a közigazgatási tanfolyamok ez előadói között. Kinevezésük három vagy öt évre szólna.

A jegyzőképzés másik irányú fejlesztése arra vonatkoznék, hogy ezek a tanfolyami előadók a tanfolyamot végzettek közül néhány éber socialis szellemű jegyzőjelöltet a Főiskolai Socialis Telepnek arra ajánlanák, hogy a Telep gyakorlati tanulmányi ösztöndíj adományozásával 2-3 évre felmentse az illetőket a megélhetés gondjaitól s lehetőleg azon a vidéken, ahol- majd mint jegyzők alkalmaztatni kívannak önálló socialis működési körrel bizassanak meg és az egyes nagyobb munkakedvű főszolgabírák mellé osztassanak be, esetleg a földművelésügyi igazgatók mellé is, akiknek részben utasítása, részben felügyelete mellett gyakorlati socialis tevékenységet kellene kifejteniök. Munkájukról időnként, negyed- vagy fél-évenként, jelentést készítenének és évenként néhány hetes tanfolyamra összejönnének a Főiskolai Socialis Telepen. Mint-hogy ma a közigazgatási tanfolyamra csak a nyolczosztályú középiskola elvégzése után vétetnek fel a jelentkezők, a főiskolai jellegű tanfolyam elvégzése lehetővé tenné számukra a Főiskolai Socialis Telep keretébe való beilleszkedést

Kimondandó lenne a belügyminister részéről: 1. hogy ezeknek a 2-3 évre ösztöndíjazott jegyzőjelölteknek 2-3 évi megfelelő sikeres működésük után szerzett működési bizonyítványuk egyenlő jelentőségű a más főintézeteken szokásos kitüntetéses érdemfokozattal, azaz annak erkölcsi jelentőségével, miért is a főszolgabírák az ilyen bizonyítvány nyal pályázó jelöltet kötelesek legyenelv jelölni; 2. a társadalmi közigazgatásban megfelelő sikerrel eltöltött működési idejük a jegyzői nyugdíjba egészen vagy részben beszámítandó.

A jegyzőképzésnek ilyen módon javaslatba hozott reformja főbb vonásaiban a következő eredménnyel járna

Emelné, erős alapra helyezné – a gyakorlati munkában annyira fontos – egyéni képesítést. A közigazgatás reformját gyökerében kezdené meg. Nem szervezeti kérdésben látná a

reform igazi alapját, hanem az emberi, az erkölcsi érzés és tevékenység fokozásában. Nem új ügykört tűzne ki a jegyzőnek, hanem arra serkentené, hogy feladatát az állam és a társadalom fokozódó igényei és követelményei szerint lássa el. Hivatása tudatában levő jegyzői kar alakulásával a főszolgabírók felmentetnének az elemi teendőkre irányított felügyelet mai terhes munkájától, hogy több időt és erőt fordíthassanak a közigazgatás tulajdonképpeni feladataira és hatályosabban, ellenőrizhessék, irányíthassák a jegyzők működését járásukban."

Ez az állapot a közigazgatás további fejlesztésének azt az irányelvet jelölné ki: kisebb területek, kisebb közigazgatási körzetek, intenzívebb és a nemzet nagy érdekeit szolgáló socialisabb irányú igazgatás.

Iff. Erődi Béla.

Az építkezési balesetekről.

(Sandy Gyula: Az építkezési balesetekről. A Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesületének kiadványa 24. sz. Budapest, 190;i.)

Az építkezési baleseteknek újabban ijesztő nagy számban való fellépése arra indította a Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesületét, hogy behatóbban foglalkozzék ezzel a kérdéssel. Ennek az eredménye az előttünk fekvő füzet, mely szerény külsőben egy éppenséggel nem alárendelt jelentőségű tárgyat fejteget.

A szerző négy csoportba osztja az építkezési baleseteket. Az elsőbe a munkások vigyázatlanságából eredő kisebb baleseteket sorozza, melyeket kiküszöbölni szinte lehetetlennek tart. A másodikba már súlyosabb elbírálás alá eső baleseteket oszt be, melyek a valamely munkás vigyázatlanságából másik munkásban vagy a járókelőkben okozott károk. Ezekkel szemben nagyobb figyelem megkövetelése és az ellenőrzés fokozása segíthet; csökkentheti azok számát. Persze a véletlen itt is nagy szerepet játszik és még a legnagyobb óvatosság mellett sem lehet e baleseteket kiirtani. Legsúlyosabb elbírálás alá a harmadik csoportba tartozó balesetek esnek, mert ezek szintén vétkes mulasztásnak eredményei és rendszeren nagyobb méretűek is. Ilyenek azok a szerencsétlenségek, melyek a vállalkozó hanyagsága, gépek kopásának elhanyagolása, szóval az építkezés vezetése körüli óvatosság elmulasztása folytán keletkeznek. A falbeomlások, az állva-

nyokon történő szerencsétlenségek jó része ide tartozik. Ezekkel szemben a hatósági ellenőrzés fokozása igen fontos. A negyedik csoport balesetei, midőn egész házak beomlanak és nagyobb számú emberélet esik áldozatul, a legsúlyosabbat: okozójuk rendszeren a sietség, az építkezés lázassága, melyben elfelejtenek egy-egy fontos mozzanatra az építkezésnél.

A legnagyobb szerencsétlenségek okozóját tehát a szerző, ki maga is építész és így a gyakorlati életből meríti munkája nézőpontjait, a gyors építkezésben látja, mely nem szakít magának elég időt a lelkiismeretes munkára és mely rendszeren éjjeli munkával kapcsolatos, sokszor rossz világítás mellett. De a hatósági felügyelet hiányát is nagyon panaszolja a szerző; az építkezések felügyeletét erősen kellene nézete szerint fejleszteni, ha eredményt akarunk elérni e téren.

Igen megszívlelendő az, amit a pallérkérdésről mond. A pallér az építkezésen minden; ő rendelkezik ott és az ő lelkiismeretes vagy lelkiismeretlen volta adja meg az ott folyó egész munkának a jellegét. Éppen ezért ezen kérdés megoldását tartja SÁNDY az építkezési balesetek szempontjából is majdnem a legfontosabbnak. Ma ugyanis a pallérok nagy része sem megfelelő képesítéssel, sem pedig megfelelő színvonalal nem bír, egyik legfontosabb feladat tehát a pallérképzés rendezése és megfelelővé tétele.

Másik a munkások szigorú ellenőrzése, mert az ő hanyagságuk, sőt bűnös szándékuk is igen sok baleset forrása. Kivált egy dolgot emel ki a szerző, t. i. azt, hogy a munkások erősen lopkodják az állványkapcsokat, melyek hiánya azután bizonytalanná teszi az állványokat, sőt azok összedőlését is okozhatja. Concret megoldást is ajánl e kérdésben. Hogy t. i. ne értékesíthessék a munkások az így lopott állványkapcsokat, azok adásvételét nagyobb mennyiség feltételéhez kívánja kötni.

Örvendenünk kell, ha gyakorlati kérdéseinknek ily saját tapasztalatokon alapuló és magasabb nézőpontból származó fejtegetéseivel találkozunk és reméljük, hogy hivatalos körök is megfelelő figyelembe fogják e füzetet részesíteni.

Magyar Társadalomtudományi Egyesület.

Értekezlet a nemzetiségi kérdésről.

Februárius 18-án, az értekezlet második napján is SZÉLI, KÁLMÁN foglalta el az elnöki széket.

APPONYI ALBERT gróf: Igen t. tanácskozmány! Nagy sajnálatomra nem lehettem jelen a tegnapi nagy érdekű tanácskozásnál, amelyet nagyérdekűnek sejtek azokból a nagyon kivonatos közlésekből is, amelyek a lapokban voltak és amelyekből látom, hogy a tegnapi előadók igen nagy részletességgel, rendkívül nagy és tökéletesen dominált statisztikai anyaggal léptek az értekezlet elé, hogy a helyzetnek tiszta képét fessék. Én ilyen statisztikai anyaggal ez idő szerint nem rendelkezem, illetve azzal nem hozakodom elő és a részletekbe nem mehetek bele, se azokra, amiket tegnap elmondtak, nem reflektálhatok, mert azokat teljesen nem ismerem.

Én inkább a nemzetiségi kérdésnek némely általános nézőpontját akarom kifejteni, aminek hogy úgy mondjam: alapgondolata az, hogy a nemzetiségi kérdést nem tartom önönmagában elszigetelt, önönmagában megítélhető kérdésnek, amelynek specialis orvoszerei volnának – azok is vannak – amelyet ezekkel a specialis orvoszerekkel, a symptomaticus gyógykezeléssel meg lehetne gyógyítani, hanem a nemzeti erőviszonyok egy megnyilvánulásának, amelynek gyökeres gyógyítása egyedül csak a nemzeti erőviszonyok javulásában keresendő.

Én úgy fogom fel a dolgot, hogy a nemzetiségi kérdés nincs még felvetve az által az egyszerű tény által, hogy egy országban több nyelvű tömegek vannak., Ez az állapot létezhetik anélkül, hogy nemzetiségi kérdés léteznék, amint hogy évszázadokon át ez az állapot létezett az országban anélkül, hogy nemzetiségi kérdés lett volna. A nemzetiségi kérdés, szerintem, akkor kezdődik, amikor a nem magyar ajkú tömegek közül a műveltebb osztályokba emelkednek nagyobb számú egyének nem a magyar cultura, hanem idegen cultura révén. Az erdélyi szászok közt mindig így volt ez, de az erdélyi szászok esete egészen különálló eset, mert azok Erdély régi alkotmánya szerint a kiváltságos osztályoknak egyikét képezték, külön natiót képezték, ott tehát egészen specialis eredete van e kérdésnek és speciálisak annak viszonyai is, megnyilvánulásai is. A német városi polgárság legnagyobbbrészt érezte és érzi ma is, hogy nagyobb szerep vár rá, nagyobb social is szerep, nagyobb befolyás és a maga gazdasági érdekeit is jobban előmozdíthatja az által, hogyha a magyarsághoz simul,

ha a megmagyarosodásnak utat tör és ez a körülmény hozta a magyarországi németiséget közelebb a magyarokhoz. És még egy körülmény, hogy a németek nyugateurópaiak és ennek folytán ösztönszerűleg érzik, hogy a nyugateurópai existentia fenmaradásának ezen a területen egyedüli formája az egységes magyar nemzeti állam. Ez az a mélyebb ok, amely miatt a hazai németiségben, dacára annak, hogy valamennyi nemzetiség között a legtöbb jogosultsága volna, hogy a magyar souverainitás ellen támadjon, mert tényleg fejlettebb, gazdagabb kulturközösséghez tartoznék, mint a magyar, épp ennek sorában mutatkozik legkevesebb jele, tünete annak. Az oly intelligencia keletkezése az idegen ajkúak körében, amely nem a magyar cultura révén emelkedik, ami, mellesleg mondván, t. i. a németeknél tapasztalható jelenség, megerősíti azt, amit mondtam, mert gazdag sváb családok köréből igen sokan emelkednek az úgynevezett intelligens foglalkozások sorába: tanárok, orvosok, ügyvédek és tőzsgyökeres magyarok lesznek. Vannak azonban bizonyos elszigetelt kivételek és ezek jóformán összeesnek a régi határőrvidék szervezetének rein iniscenciái val és a határőrvidéki városoknak polgárságával. Ottan van még, bár egészen más viszonyok között, de épp úgy, mint az erdélyi szászországban, egy régi közjogi különváltságnak emléke és azért mutatkozik ott egy német nemzetiségi hatás is, amelyet a németiség körében az előbb említett körülmények sikeresen ellensúlyoznak. Hogy nem a magyar culturából fejlődik egy része annak az intelligentiának, amely a nemzetiségi tömegekből kiemelkedik, ez határozottan a szomszédos rokonfajoknak politikai emelkedésével függ össze. Ez földrajzilag is bebizonyítható. Ha a tótságot nézzük, meg lehet állapítani, hogy az északmagyarországi tótságnak csak északnyugati részében, amely egyenesen a cseh-morva befolyás alatt áll, van nemzetiségi mozgalom, ellenben az északkeleti rész ettől nagyobbára immunis, nagyobbára hazafias irányú. Szepes, Sáros, Abaujtorna, Gömör megyékben tótjaink hazafiasak; nem mondom, hogy nem mutatkoznak ott is nemzetiségi velleitások, de északnyugaton roppantul inficziálva vannak, mióta a cseh nemzeti irodalom fejlődött, mióta Csehország öntudatra ébredt és amily mértékben Ausztriában nagyobb politikai befolyásra jutnak, annak arányában hat vissza ez a cseh-szláv kisugárzás Magyarországra. Még a románoknál is lehet ezt a törvényt észlelni, amely románságnak helyzetét és szereplését tartom az összes magyarországi nemzetiségi kérdések közül a legkomolyabbnak és legveszedelmesebbnek, mert a leghatalmasabb, legfejlettebb és legprogressivebb szomszéd fajbéli államra támaszkodik; ott is látjuk a geographikus közelség hatását, mert Máramaros megyében – nekem volt erről alkalmam hivatalosan is meggyőződni – az ottani romá-

nok legnagyobbbrészt tűrhetően correct, magyar hazafias érzelműek. Mikor Máramaros megyében egyszerre nagyszámú állami iskolának felállítását határoztam el, az ottani gör. kel. román-ság küldöttségekkel jött megköszönni és örömét kifejezni; de amint dél felé jövünk a román határhoz, mindinkább veszedelmesebbnek találom a román nemzetiségi kérdést.

Éppígy vagyunk a délszlávokkal. Egészen külön helyzetet foglal el Horvátország. A horvátországi nehézségek egyes természetűek. Eredetükben inkább közjogi jelentőségűek, inkább közjogi autonomikus törekvések, de most mindinkább összefolynak a nagy délszláv áramlattal, úgy hogy csak azt kellene óhajtánunk, hogy mentől határozottabb horvát hazafiság létezzék, mert ennek visszaszorulása a délszláv általános érzelm előnyére történik és ez az, ami a horvát kérdésnek a mai legnagyobb veszedelmét okozza. Ez is összefügg egyfelől a törökországi délszláv törzsek felszabadulásával, összefügg azzal a mindig nagyobb és nagyobb szereppel, amelyet a délszlávok az osztrák politikában játszanak. Látnivaló, hogy külső befolyások idézik elő, nem is szólva a szándékos külső befolyásokról, amelyek a nemzetiségi kérdést nálunk szítják, és amelyek nélkül az ennyire nem élesedett volna ki.

Definiálva a nemzetiségi kérdést, ez jelenti azt a folyamatot, amelynek révén az idegenajkú tömegekből, akik az intelligens osztályba emelkednek nem a magyar cultura révén, hanem idegen cultura révén és így idegen culturális intelligentiát hoznak be és létesítenek a mi társadalmunkban.

Ennek csak egy radícális ellenszere van: a magyar nemzeti életnek oly erőteljes kifejlődése az egész vonalon, hogy ezeket a külső attractiv, bontó, bomlasztó befolyásokat ellensúlyozni tudjuk. Én, t. uraim, teljesen tartózkodni akarok minden actuális politikai szempontnak belevegyítésétől, de éppen ezért nagyobb szabadsággal beszélhetek még a politikát érintő kérdésekről is ebben a körben, ahol tisztán tudományosan akarjuk tárgyalni a dolgot, úgy hogy a politikai Opportunismus minden tekintetben ki van kapcsolva és nincs kényes kérdés; az ember mindent szabadon elmondhat.

Hogy mily ellenszerekkel és erőkkal lehetne tehát ellensúlyozni és mi volna az ellenszere ennek a fejlődő nemzetiségi veszélynek és a nemzetiségi kérdés úgynevezett megoldásának, erre a válaszom csak az, hogy minden eszközzel. Nincsen a nemzeti erő kifejtésnek az az ága, amelyet nélkülözhetnénk. (Úgy van!) Ha azt mondják, társadalmi vagy állami, közgazdasági vagy culturális, vagy közjogi úton, mindezekben a vonatkozásokban mindenütt kell érvényesülnie erőteljesen a magyar nemzeti életnek. És ha azt kérdezzük, hogy így van-e, akkor az egész vonalon teljesen elszomorító látvány tárul elének. (Úgy van!)

Első a közigazgatás. Én nem tartom azt, hogy szervezeti változtatásokban, amelyekről különbözők lehetnek a nézetek, fekszik a súly, hanem a közigazgatás szellemében. A közigazgatásnak olyan minőségében, amely valóban imponál és mely a nyugati szellemnek szuperioritását kifejezésre juttatja a keleti szellem inferioritásával szemben, anélkül, hogy akárkinek speciális szemrehányást akarnék tenni, – mindig tisztelet a kivételnek, – constatai nom kell, hogy a mi közigazgatásunk legrosszabb a nemzetiségek lakta vidékeken, hogy azokon a vidékeken van leginkább inficiálva a pártoságnak szelleme által és hogy az azzal összefüggő vagy más jelenségekkel összefüggő visszaélések ellen, azoknak megtorlása ellen immunisálást keres abban az állításban, hogy ő a magyar állameszmének képviselője. A magyar állameszmének képviselője ragyogtassa azt a maga megtámadhatatlan tisztaságában, mert ebben a tisztaságban, ebben a részrehajlat lanságban, ebben az igazságosságban, abban a jótékony szellemben, amely szeretetteljesen karolja fel a nép érdekeit: ebben van a magyar állam ereje, nem pedig abban, hogy bizonyos mesterkéltségek külső politikai eredményeket ér el, néha ezeknek a nagy erkölcsi erőknél a rovására. (Úgy van!)

Közgazdasági politika! T. értekezés, magyar közgazdasági politikánk úgyszólván nincs. Történnel egyes igen hasznos, részben igen eredményes közgazdasági intézkedések, de olyan közgazdasági politikánk, mely közgazdasági téren is a magyar nemzeti életnek öncélúságát domborítaná ki és amely a közgazdasági politikának mozzanatait nem egyes külpolitikai borraivalóosztogatásnak szempontjából ítéli meg, de a nemzetiségi megerősödés szempontjából, ilyen közgazdasági politikánk nincs, se egészben, se részletekben. Részletekben sem, mert nem tudták a mi kormányaink – és azt a kormányt se veszem ki a szemrehányás alól, amelynek tagja voltam – megtenni azt az egyszerű dolgot, hogy a román és tót nemzetiségi pénzügyi intézetek működését kellőképpen ellensúlyozzák. Pedig akármily kicsiny véleményünk legyen a magyar állam erejéről, arra csak van pénzügyi és közgazdasági ereje is, hogy annak a szegény oláh banknak jóllehet kívülről támogatott közgazdasági actióját céltudatosan lépésről-lépésre ellensúlyozza. Mi látjuk ezt a jelenséget évtizedek óta és ennek ellensúlyozására semmisen történik.

Culturpolitika! A culturpolitikának igen nagy hatása lehet a nemzetiségi kérdés bajainak megelőzésére és enyhítésére, ámbár leghatározottabban tagadni kell azt, hogy egyedül culturpolitikával lehessen célzott érni. Semmivel se egyedül! (Úgy van!) Aki azt mondja, hogy a nemzetiségi kérdés közigazgatási kérdés, aki azt mondja, hogy a nemzetiségi kérdés az iskolának a kérdése, aki azt mondja, hogy a nemzetiségi

kérdés a közgazdasági politikának kérdése, az igazat is mond és nem is mond igazat. (Úgy van!) Igazat mond, ha mind-ezeket, mint annak az összefoglaló, a nemzeti élet megerősítését célzó ágait emeli ki, nem mond igazat, ha akár egyiket, akár másikat oly panaceának tekint, amelylyel kizárólagosan lehetne a bajt orvosolni. De hát: magyar culturpolitika! Komolyan vett magyar culturpolitikáról azokkal az eszközökkel, amelyek annak rendelkezésére állanak, beszélni sem lehet. En kérem tapasztalásból szólhatok, nem dicsekvésképpen mondom, hogy a közoktatásügyi tárcza költségvetését 50 millióról 100 millióra emelve adtam át utódomnak és mégsem találok más kifejezést annak jellemzésére, hogy mi is a magyar culturpolitika, mint ezt a német szót: Bettel - Wirtschaft. Hoztunk népiskolai törvényeket, amelyek lehetővé teszik kellő végrehajtás mellett, hogy minden iskolát, amely a magyar nemzeti célokkal congruenszen nem jár el, elpusztíthatunk. Csakhogy ennek feltétele az, hogy mást állíthassunk helyébe. Egyedül Hunyad-megyében az utolsó népiskolai törvények meghozatalát követő esztendőben valami 120-130 oláh zugiskola pusztult el, vagy legalább is nem szerepelt a statisztikai kimutatásokban, mint iskola, holott előbb úgy szerepelt. De ez csak akkor tiszta nyereség, ha ezek helyébe tudunk volna magyar iskolát állítani. De azokkal az eszközökkel, amelyeknek körében még mindig mozgunk, nem sokat érhetünk el. Az én kezdeményezésem volt és azt hittem, nagy-dolgot csinállok vele, hogy évenként 500 új állami iskolát állítsunk fel; a mostani költségvetésekben is ez a meg szentelt szám. De meggyőződtem, csakhamar arról, hogy ezzel nem tudom hány évtized alatt sem érünk célrt, ezt legalább is meg kellene kétszerezni évenként, hogy lépést tartsunk, egyszerűen azért, mert ezzel nem ugyanannyi új iskolát létesítünk, hanem ezeknek nagy száma létező rozoga rossz iskoláknak helyébe jön, tehát intensiv javítást, de nem megfelelő extensiv hódítást jelent.

Itt van a szabad oktatás kérdése. Az a százezer korona jó kezekre, a közművelődési tanács kezére van bízva és az analfabéták művelésével tényleg, amennyire az a százezer korona engedi, céltudatos nemzeti politikát végez. De ezenkívül nézzék meg a költségvetést, hogy micsoda nyomorúságok azok, amik a szabad oktatásnak szervezésére vannak szánva. Pedig itt van egy társadalmi jelenség, amely a kor haladásával összefügg, a tudás vágy, a művelődés iránti vágy benne van a tömegekben, amelyeknek táplálékot kell nyújtani. (Úgy van!) De mikor a sociáldemokrata párt egymagában 170.000 koronát fordít erre a célra s ha az állami költségvetésben összerakjuk mindazokat az apró tételeket, amelyek hasonló célrt szolgálnak, nem jutunk 150.000 koronáig: ez

igazolja azt, amit mondtam az előbb, hogy amit mi magyar culturpolitikának nevezünk, az tiszta nyomorúság. Számokban beszélek, amelyeket itt nem fogok részletekben igazolni, de azokon az összegeken kívül, amelyeket a fizetésrendezések el fognak nyelni, legalább 60 millióval többet kellene, még pedig két-három éven belül, a közoktatásügyi tárczának dotálására fordítani, hogy a magyar culturpolitika anyagi feltételeinek megteremtéséről beszélni lehessen.

De menjünk tovább. Culturpolitikáról beszélve, egy ágát kell érintenem a nemzetiségi kérdésnek, egy elágazását, amelylyel nagyon szükséges foglalkoznunk, t. i. annak amerikai részét. A nagy angol birodalom testén rágódó ír kérdés Amerikából intézik, Amerikában van annak ereje; a katholicismusnak az a roppant számszerű és hatalmú fellendülése Amerikában nem belőlük fejlődött nagyrészt, hanem az ír bevándorlásnak köszönhető. Az egész ír-mozgalomnak, hogy úgy mondjam, főhadiszállása az amerikai ír tömeg és azoknak szellemi vezérei. Egészen hasonló dolog készül a mi nemzetiségi viszonyainkra nézve, különösen a tót kérdésre nézve: románok csekélyebb számban vándorolnak ki. Ami tót kivándoroltaink Amerikában legnagyobbbrészt cseh vezetés alatt állanak, ami magasabb intelligentiát szolgáltat nekik és megmondhatom ebben a körben, hogy orosz befolyás, orosz anyagi támogatás mellett oly hatalmi állást foglal el Amerikában, amely kétféle irányban nyilvánul meg. Először ott helyileg. Az ottani magyarság nem vetekedhetik az ottani szláv elemmel. Ennek több oka van, többek közt egy, szerintem elhibázott, bár a legjobb szándékkal keletkezett és plausibilis politika, hogy visszatartjuk a magyar kivándorlót attól, hogy az amerikai polgárságot megszerezhesse, azon az alapon, hogy könnyebben jönn vissza, ha nem lett amerikai állampolgár. Hogy visszajönn-e vagy nem, erre rendkívül kevés befolyást gyakorol az, hogy amerikai állampolgárok lettek vagy sem. Ha kilátásuk van arra, hogy itthon legalább is hasonló sorsuk lesz, akkor a legnagyobb rész visszajön, akár amerikai állampolgár, akár nem. Ha nincs kilátás erre, ott marad, akár amerikai állampolgár, akár nem. Az eredmény-azonban a következő: A tótok, szlávok, mindnyájan megszerzik az amerikai állampolgárságot, a magyarok nem. Ennélfogva a tót tömegek az amerikai politikai harcokban tényezőt képeznek, a magyarság ellenben aránytalanul kisebb tényező. Ennek folytán azok ott jobban értékeltetnek, mint a magyarság, tehát a sajtóra a kormányzatra is, több befolyásuk van, mint az ottani magyarságnak. De ez a kisebb része a dolognak. Ott, ahol a pánszlávismus terjesztése teljes szabadságban áll, minden ellenőrzés, úgyszólván minden ellenhatás nélkül történik, sporadice akadt ugyan egy-egy jó

pap, aki a maga községében úgy ahogy rendet tart, de ez ahoz a nagy tömeghez képest semmi. Lehet mondani, hogy tótjaink, akik Amerikába kivándoroltak és egy pár esztendő ott töltöttek, nem is kívánatos, hogy visszajöjjenek, mert mikor visszajönnek, mind megannyian apostolai a pánszláv eszmének.

Hogyan kell ezt ellensúlyozni? Ha az ember tudja, hogy mily összegek állanak rendelkezésre az úgynevezett amerikai-magyar actióra és látja azokat az óriási méreteket, amelyekben Amerikában minden lefolyik és látja azokat az óriási czélokot, amelyeket kitűznek, el kell mosolyodnia a kettő közti aránytalanságon. Nem az itteni sajtóiroda fogja az amerikai sajtót befolyásolni. Először is ami sajtóirodánk egyáltalában abban a hajlandóságban szenved, hogy sokkal inkább iparkodik a mindenkori kormánypárt céljait előmozdítani, és azt a külföld előtt lehető kedvező színben feltüntetni az ellenzékkel szemben, mint – egészen eltekintve azoktól a dolgoktól, amelyekel egymásközt intézünk el, amelyekhez a külföldnek semmi köze – magyar egyetemes érdekeket szolgálja. De még a legjobb akarat mellett is nekünk Amerikában kellene egy ottani nagy amerikai sajtóirodát létesíteni és pedig oly férfiakkal vagy férfiúval, akire nagyjában reá lehet bízni az intézkedéseket és csak a legfőbb irányítás menne oda. Nagyobb mértékben kellene dotálni azokat a társulatokat, amelyek magyar szellemű tót iskolákat létesítenek. Newyorkban és Clevelandban most egy kórházat akarnak létesíteni, ami szintén a magyarság összekapcsolását szolgálja. Nem képesek ehhez valami nagy segítséget kapni, magukra vannak utalva, pedig az amerikai magyarok közül csak igen kevés gazdag van. Az egész vonalon constatálni kell, hogy ha a vezérgondolat az, hogy a magyar nemzeti életnyilvánulásokat kell erősekké tenni, hogy ellensúlyozzák azokat a behatásokat, amelyek a fajrokon szomszéd államokban a mi nem magyar ajkú tömegeinkre gyakoroltatnak, akkor az egész vonalon számalmas kicsinyességet látjuk azoknak az eszközöknek, amelyek alkalmaztatnak. Ez nem ellenzéki beszéd akar lenni, nem ennek vagy annak a kormánynak tesztek szemrehányást, hanem csak arra az aránytalanságra mutatok reá, amely a rendelkezésünkre álló eszközök felhasználásában van, hogy itt is ott is pepecselünk valamit, ide is oda is teszünk egy pár krajczárt, de hogy actiónk imponáló legyen, hogy vonzó erőt gyakoroljon, hogy ellensúlyozhassa azokat az organikus erőket, amelyek idehatnak, arról szó sem lehet, nem is beszélve arról, hogy a magyar államnak egész helyzete nem olyan, hogy a maga prestigeével a civis roma us büszke tudatát ébreszthesse azon polgáraiban, akik fajilag nem tartoznak hozzá.

A magyar államnyelv jogairól beszélünk, a magyar államnyelvet, hogy úgy mondjam, rá akarjuk octroyálni nem magyar nyelvű polgárainkra, azt kívánjuk, hogy azt tekintsék hazafias öntudatuk palládiumának, hogy nekik imponáljon annak felsőbb joga, – és a lájdinantnál megszűnik a magyar államnyelv joga. (Igaz, úgy van!) Ily viszonyok közt nem lehet kívánni, hogy imponáljon. A magyart címert kibigyesztik az iskolákon, de a katonaságnál kétfejű sas van és ebbe nevelődik bele az ifjú azokban az években, amelyekben legfogékonyabb a behatásokra.

Azt is látjuk, hogy külpolitikai vonatkozásokban is édeskeveset számít a magyar nemzeti szempont. Hiszen ha a legkisebb idegen államok jóindulatát kell megnyernünk, a magyar közgazdaság rovására osztott előnyökkel fizetjük meg. Egyáltalában arra, hogy valamely állam speciális magyar érdekekkel szemben hogyan viselkedik, semmi súlyt sem fektetnek. Szóval ekkora nemzeti erő kifejezés, ilyen kaliberű tevékenységnek és érvényesülésnek korlátai közt mozgó magyar államisággal absolute lehetetlen a magyar nemzetiségi veszélylyel szembe szállani és egészen hiába duruzsolunk akárhogy, egészen hiába vásárolunk meg ezer oláh választót, hogy oláh kerületből magyar nevű ember jöjjön be képviselőnek, egészen hiába biztatjuk a szolgabírókat, hogy szekírozza az oláhokat; teheti, de ez mind semmi, ez mind keserít, ingerel; amikor a magyar államot, a magyar nemzetet sem tiszteletet, sem félelmet nem gerjesztő, sem imponáló alakban nem látják maguk előtt, amikor a magyar nemzet életének összes megnyilvánulásai oly kicsinyesek és erőtlenek, hogy erre befolyást nem gyakorolhatnak

Ceterum censeo, hogy azoknak az actióknak, amelyek egyenesen a symptomaticus gyógykezelés alakjában foglalkoznak a nemzetiségi kérdéssel, értékét éppenséggel nem tagadom, azokat folytatni, fejleszteni kell. Itt vannak az Emkének az igen tisztelt képviselői, akik igen csekély eszközökkel, – de miért áll oly kevés eszköz rendelkezésre? – nagy eredményt tudnak elérni és akiknek működése a magyar társadalom impotentiájának elszomorító képében ragyogó kivételt képez. Ezeket a symptomaticus gyógykezeléseket, egyes tevékenységeket nem szabad elhanyagolni, erre is szükség van, mert az orvos is a lázat iparkodik leszállítani, ha itten czélt ér, akkor törekszik a bajt leküzdeni. De a dolognak egyedüli nyitja és egyedüli panaceája a magyar állami és nemzeti erőnek tokozása, megnyilvánulásának imponáló és vonzó volta; ha ezt nem tudjuk elérni az egész vonalon, akkor az a részleges fáradozás, bármennyire tiszteletreméltó legyen is, nem fogja azt megakadályozni, hogy az aránytalanság folytán, amely a kívülről idesugárzó erkölcsi befolyásoknak ereje és a magyar

nemzetnek ellenactiója, centripetális actiója közt van, a nemzetiségi veszély évről-évre, évtizedről-évtizedre nagyobbra ne nőjjen.

Ezután KENÉZ BÉLA mondotta el felszólalását, melyet a cikkek sorában közlünk.

BETHLEN ISTVÁN gróf: Tisztelt értekezlet! A t. előadó úr már rámutatott arra, hogy a következő időkben a nemzetiségi kérdésnek igen erős előnyomulására van kilátás és öt pontban foglalta össze azokat a gondolatokat, illetve azokat a körülményeket, amelyek valószínűleg elő fogják idézni ezt az előnyomulást. Azt mondta, hogy a német hegemoniának Ausztriában való bukása, a balkáni új alakulás, az országban a különböző nemzetiségi szervezkedés, az értelmiségnek nálunk radicalis irányba való átváltozása és végül a választói jognak újabb szabályozása lesznek azok a körülmények, amelyek valószínűleg a közel jövőben a nemzetiségi kérdésnek fokozottabb mértékben való térfoglalását fogják előidézni. Én magam is ebben a meggyőződésben vagyok és ezért nagyon örülök, hogy a társaság ezt az értekezletet egybehívta.

Ezelőtt két évvel olvastam a Revue d'Allemand-ban egy előkelő francia publicistától, hogy a Balkán-kérdésnek lebonyolítása után az ország külügyi politikája egészen más lesz, mint a múltban volt. A cikkíró magyarázza elsősorban, hogy mi volt az oka annak, hogy Románia a kuco-oláhok kérdését a Balkánon annyira felkarolta és ezt arra vezeti vissza, hogy Románia az előrelátható Balkán-osztozkodásnál oly objectumot kívánt előtérbe helyezni, amely annak idején recompensatióképpen fog szerepelni és magyarázza azt, hogy amíg a Balkánon a török hagyaték fel nem lesz osztva, addig Romániának feltétlenül érdeke, hogy a hármas szövetségre támaszkodjék, azért, mert ennél az osztozkodásnál csakis ez a hármas szövetségi csoportosulás juttatja őt konczhoz. Ez így is van. De ez az osztozkodás nemsokára befejeződik és következik egy időpont, amelyben nemcsak a cikkíró szerint, de az én felfogásom szerint is, Románia nem lesz annyira ráutalva a hármas szövetség támogatására, mint most, és tekintettel arra, hogy bizonyos pontig szabadabban fogja mérlegelhetni állásfoglalásának megválasztását, szabadon fogja mérlegelhetni azt, hogy az európai hatalmi csoportosulások melyikéhez csatlakozzék, már ebből az indokból is az ő állásfoglalásának árát és értékét magasabbra fogja becsülni, mint a múltban.

Ennek jeleit már is látjuk. Látjuk annyiban, hogy már a Balkán-krízis lefolyásának ideje alatt is olyan jelenségek mutatkoztak, hogy Románia csatlakozását bizonyos feltételekhez kötötte. Már a kereskedelmi szerződések kötésénél láttuk, hogy Romániának bizonyos concessiókat kellett tenni és ezek a jelenségek most napról-napra fokozódnak. Ugyan látszólag

a két jelenség közt nincs összefüggés, de aki figyelemmel kíséri az eseményeket, lehetetlen, hogy ne vegye észre a kapcsolatot. Rámutathatók e tekintetben arra, hogy a jelenlegi kormány – nem akarok senkinek semmiféle szemrehányást tenni, hiszen külső körülmények kényszerereje hatott Ivözre és ez lehet olyan, hogy az illető cselekvésnek Ivellő indoka megvolt, – azokat a bizonyos izgatási pereket beszüntette. Folytatódott a dolog azzal, hogy az előző kormánynak a budgetbe telepítési célokra beállított tíz millió tételét egyszerűen törölték, daczára annak, hogy a jelenlegi földművelésügyi miniszter a telepítési politika lelkes hívének vallotta magát és azelőtt szó sem volt arról, hogy ezt a tíz milliót törölni fogják. Egész közéletünkben ma az az irányzat igen magas polezon álló férfiak részéről is, hogy eddigi nemzetiségi politikánkban bizonyos változásokat kell inaugurálni, az iskolai törvényeken engedelményeket kell tenni, a közigazgatás terén is lehetne concessiókat tenni, szóval szükséges, hogy ezekkel a kérdésekkel tárgyilagos szempontból foglalkozunk és megállapítsuk, hogy mik a kritériumai annak, hogy a magyar állami egysége veszélynek ne legyen kitéve, sőt ellenkezőleg, a magyarság előhaladása, amelyet az utolsó harmincz évben tett, fenn ne akadjon.

Nem osztom a másik előadó úrnak tegnap kifejtett nézetét, hogy nincsenek a magyarság térfoglalásában árnyoldalak, nincsenek veszélyes pontok, amelyek egy időponton túl a nemzetiségi kérdés esetleges megállását fogják eredményezni. Talán nem mondta ezt ugyanígy, de a hallgatóságra az előadása olyan rózsás benyomást keltett, hogy itt minden rendben van és a számok matematikájával bizonyíthatjuk, hogy a magyarság térfoglalása semmiféle veszélynek nincs kitéve. Bizonyos pontig a statisztikus matematikai egyenlete ránk nézve kedvező, de nem fogadom el, hogy kizárólag a statisztikai számok volnának ebben a kérdésben irányadók. Matematikai egyenletbe egy nemzetnek a térfoglalását, megerősödését majdnem lehetetlen belefoglalni. Mindig lesznek eltakarva oly pontok, amelyek a a nemzetnek veszélyeztetett pontjai, lesznek oly pontok, amelyek a nemzetnek előhaladását előidéztek és ennél fogva bizonyos téren való visszamaradást túlszárnyaltak és én azt akarom, hogy ez az értekezés ne oszoljon szét anélkül, hogy ezekre reá ne mutassak.

Általában az a felfogás uralkodik ma a közéletben, hogy a magyarság térfoglalásának legerősebb várai a városok. Ez így is van. A statisztika bizonyítja, hogy a városok szaporulatának javarésze a magyarság szaporulatára esik és hogy a Magyarság erősödése főleg a városokban észlelhető. Legkevésbé sem akarom kicsinyíteni azt a nagy és fontos szerepet, amelyet a városok egy államnak életében kifejteni hivatottak,

de reá kell mutatnom arra, hogy ez nem elég, mert jöhetnek oly idők, amikor a városok által kifejtett assimilációs erő nem fog működni, illetve éppen fordított irányban fog működni. Ne felejtjük el, hogy a városok assimilációs ereje két feltételtől függ. Az egyik, hogy az államkormányzat és az adminisztráció a magyarság kezében legyen, mert amikor lehetővé válik az, hogy a magyar államnak kormányzatát olyanok tartsák kezükben, akik a vidéket és az egyes városok adminisztrációját kiszolgáltatják a nemzetiségeknek, meg vagyok róla győződve, hogy abban a pillanatban a visszafejlődés a városokban meg fog kezdődni. A másik feltétel, hogy e városoknak olyan vidéki tartalékuk legyen, amelyre támaszkodhatnak. Mert ha csak egy város van egy nagy nemzetiségi tengerbe beékelve, a tapasztalat szerint hosszú időn keresztül nem tarthatja magát. Példák erre a német városok. Magyarországon évszázadokon keresztül voltak német városok és ma úgyszólván nincs már Magyarországon német város, ezek a városok beolvadtak, mert nem támaszkodhattak vidéki tartalékra. Csak a szász városok képeznek kivételt, amelyeknek parasztságuk van, ahonnan a városi elem recrutálódik és ahonnan a hiányokat pótolják.

A statisztika az ő számaival azt bizonyítja, hogy a városok a népszaporulatban passiv szerepet visznek. A városi elem nem él olyan egészségesen, nem házasodik oly korán, mások a megélhetési feltételei, mint a vidéki elemnek. Csak azért mutattam rá mindezekre, hogy ne bízzuk mi a magyarság fejlődését és erősödését kizárólag a városokra. Jöhetnek mostoha idők, amikor ez a fejlődési mozzanat nem fog javunkra szolgálni. Igyekezzünk a vidéken is erősíteni a magyarságot és ottani gyengénket erősíteni.

Ezek után röviden rá akarok mutatni arra, hogy mennyire pusztul elsősorban Erdélyben, de általában a nemzetiségi vidékeken a magyar birtokos osztály és a magyar parasztság is, azokon a vidékeken, ahol a magyar kisebbségek nagy nemzetiségi tömbök közé vannak beékelve. Az utolsó statisztikai számítások szerint a székelység is bizonyos pontig a nyelvhatárok eltolásának van alávetve; az előadó úr is rámutatott arra, hogy Brassó és Háromszék vidékén fogy a magyarság, illetve terjed a románság, amit kiegészíték azzal, hogy ugyanez a folyamat mutatkozik Marostordában, Kisküküllőben és a nyelvhatárokon. Nem elég városainkat fejleszteni, tekintettel kell lennünk arra, hogy nyelvhatáraink legalább is megmaradjanak ott, ahol vannak, hogy a közép-birtokos elem el ne pusztuljon és hogy a parasztság erősödjék.

Én a nemzetiségi kérdést olyannak tekintem, amely egy formulával nem oldható meg. Ugyanis Magyarországon nem

egy nemzetiségi kérdés van, hanem nemzetiségi kérdések vannak. Ahány nemzetiség van, annyiféle módszer kell annak a nemzetiségnek. Karaktere, jelleme szerint, annyiféleképpen lehet és kell vele bánni. Nem lehet tehát azt mondani, hogy a nemzetiségi kérdést így vagy úgy oldjuk meg. Az egyik nemzetiségnél jó lehet bizonyos eszköz, amely másiknál káros. Rámutatok arra a különbségre, amelyet Erdélyben a szász és az oláh nemzetiség a magyar nemzettel szemben elfoglal. A szász politikailag is hitvallásának tekinti, hogy a magyarsággal együtt haladjon. Ha részletekben előfordulnak is tények, amelyek e hitvallásával ellenkeznek, nagyjában kiállíthatjuk a bizonyítványt, hogy ez így van. Másképp van azonban a másik nemzetiséggel, amelynél felesleges kifejetnem, hogy az általa vallott felfogás nem mesterségesen szított, hanem az oláh értelmiségben mélyen gyökeredzik, történelmi múlton alapul, egy külföldi királyság erejében bizakodik és mindenestre olyan jellegű, hogy azokkal tranzigálni semmi körülmények között nem lehet, mert nemcsak az állam keretén belül törekednek saját faji tulajdonságaik érvényesítésére, hanem végeredményben bizonyos területrészeket akarnak az országtól elszakítani. Ennélfogva azt tartom, hogy az első pontban felvetett kérdésre úgy kell válaszolni, hogy itt mesterséges előidézéséről szó sem lehet.

A második kérdésre nem terjeszkedem ki, mert az előadó úr megadta rá a választ.

A harmadik kérdés az volt, hogy mennyire mérsékelhetők a nemzetiségi törekvések. Bizonyos nemzetiségeknél lehetséges ez; így elsősorban azoknál a mozgalmaknál, amelyek a délvidéki sváboknál mutatkoztak, ahol kölcsönös megértéssel és méltányossággal elintézhetők az ellentétek; másoknál azonban megértésről szó sem lehet.

A negyedik kérdésből csak a *c)* pont alatt a közigazgatási és közgazdasági politikára vonatkozó kérdésekre kívánok válaszolni. A közigazgatásnál egy bizonyos actualitással bíró kérdésre hívom fel a figyelmet. Nem az a fő, hogy állami közigazgatás vagy autonóm választott tisztviselőkkel ellátott közigazgatás viszi-e a teendőket a vidéken, hanem az a fő, hogy ne adjunk fel vármegyéket abban az értelemben, hogy lehetővé tegyük azt, hogy egyik ma magyar többségű vármegyében nemzetiségi többségű törvényhatósági bizottságot választhassanak. Megengedem, hogy bizonyos pontig az állami közigazgatásnak nemzetiségi szempontból fölénye van a választott tisztviselők rendszerén épült közigazgatással szemben, mert ennél a közigazgatásnál, legalább egyelőre, ki van zárva, hogy nagyobb tömegekben nemzetiségi tisztviselők kerüljenek a nemzetiségek lakta vidékekre; noha teljesen kizárva ez sincs. A kérdés lényege abban van, hogy ha a magyar tisztviselő egy

olyan törvényhatósági bizottsággal áll szemben, ahol a többség nemzetiségi, ott a magyar állam eszmének képviselőre vajmi kevés kilátás van. A tapasztalás szerint, ha egy vármegyében huzamosabb ideig és kellő erélyvel befészkel magát egy nemzetiségi többség, ott, daczára annak, hogy a tisztviselők magyarok, a közigazgatásban annak a nemzetiségnek szelleme tért hódít, az ügyek vitelében, az ügyek szellemében mindenütt ez a nemzetiségi szellem érvényesül és ezért azt hiszem, hogy ha a tisztviselők kinevezési rendszerére térnék is át, e tekintetben nem lenne különbség. Arra fektetném a fősúlyt, hogy a magyar többségű vármegyéket semmi körülmények közt ne adjuk át se az országgyűlési választói jognak olyan kiterjesztése által, amely ezt előidézhetné, se a vármegyei bizottsági választásoknál érvényes választási jognak ezt lehetővé tevő szabályozásával.

A közigazgatás terén a központban, a ministeriumban is sok hiány van, aminek következtében a nemzetiségi kérdéssel nem tudunk megküzdeni. Mindenekelőtt hiányzik az egységes vezetés. Annak idején Bánffy miniszterelnök külön nemzetiségi osztályt szervezett a miniszterelnökség körében, amelynek hivatása lett volna, hogy az összes ministeriumoknak bizonyos kérdésekben nemzetiségi szempontból tanácsot adjon és működésüket e tekintetbe ellenőrizze. Megengedem, hogy ez az osztály talán nem ezeket a teendőket végezte, de ez nem von le semmit annak az igazságából, hogy ilyen osztályra szükség lenne. A különböző ministeriumokban tapasztalhatjuk, hogy olyan tisztviselők intéztek ellenőrzés nélkül vagy kellő ellenőrzés nélkül agendát, akik a nemzetiségi kérdéssel egyáltalában nem ismerősök és baklövést baklövés után csináltak.

Áttérek az ötödik kérdésre. Nincs igazuk azoknak, akik azt mondják, hogy az iskolákban az államnyelv tanítására nincs szükség. Az elemi oktatásnál két rendszer lehetséges. Vagy a teljes állami rendszer, vagy a felekezeteknek a segélye. Az állami rendszer pénzügyileg annyira megterhelné az államot, hogy keresztülvihetetlen, legalább is nem hiszem, hogy vállalkoznák a ministerium ennek keresztülvitelére. Ha azonban a felekezeteknek segélyét igénybe vesszük, akkor ezeknek a felekezeteknek, illetőleg tanítóiknak bizonyos segélyeket adunk, akkor önmagától bekövetkezik annak a szükségége, hogy a felekezetekkel szemben a magyar állam bizonyos kikötéseket tegyen. Azt hiszem, más kikötést nem tehet, mint azt, hogy a magyar államnyelvet ezekben az iskolákban kellően tiszteljék és kellő mértékben tanítsák. Szükség van erre elsősorban a magyarság szempontjából. Erdélyben és a felvidéken igen sok községben vannak magyar tankötelesek, de nincs magyar iskola és az általános tankötelezettségből ki-

folyóan e magyar gyermekek a felekezeti iskolákba, tót, román iskolákba kénytelenek járni. Ezeket teljesen kiszolgáltatjuk a nemzetiségi elszakadásnak, ha nem kötjük ki, hogy ezekben az iskolákban magyar nyelvű oktatás legyen. Különös fontossággal bír ez a nyelvhatárokon a felekezeti iskolákban, mert a nyelvhatárokon dől el, hogy melyik nemzetiség tudja a maga nyelvét a másokra ráoktrojálni. Leginkább a nyelvhatárokon fordul elő, hogy az oláh parasztság nem akar magyarul megtanulni, hogy az oláh pópák és tanítók megtiltják az oláh növendékeknek, hogy magyarul beszéljenek és tanuljanak. Ennek az a következménye, hogy éppen a nyelvhatárokon kénytelenek leginkább a magyarok az idegen nyelvet megtanulni, mert az érintkezés fentartása a gazdasági összeköttetésből kifolyólag is szükséges. Ha tehát nem forsirozzuk éppen a nyelvhatárokon levő felekezeti iskolákban a magyar nyelvű oktatást, ennek az lenne a következménye, hogy a magyarság sajátítaná el nagyobb mértékben a nemzetiségek nyelvét és így a nemzeti fejlődés veszélynek volna kitéve.

A közoktatás kérdésénél arra mutatok rá, hogy a tanítóképezdek államosítása elől ma már nem lehet kitérni. Nincs mód arra, hogy a nemzetiségi tanítóképző intézeteket a magyar állam kellőképpen ellenőrizze, hiábavaló fáradság volna arra törekedni, hogy ezekbe nemzeti szellemet vigyünk és terjeszszünk.

Az egyházak önkormányzatának kérdésére vonatkozóan nehéz eredményt elérni. Az egyházak olyan várai a nemzetiségeknek, amelyeket a magyar állam sohasem tudott bevenni. A congrua-törvény kapcsán helyesnek tartanám, ha az nem az egyházi főhatóságok révén, hanem az adóhivatalok révén lenne kiszolgáltatva és ha a congruát meg is lehetne vonni.

SÁNDOR JÓZSEF: T. értekezlet! A nemzetiségi kérdés terén eltöltött hosszú élet eredményeinek munkájával állok itt. Erdély demographiai, etnographiai, politikai, culturalis, gazdasági és más szempontokon felül, különösen hadászati tekintetben is rendkívül fontos, amint ezt a katonai szakkönyvek is különösen hangsúlyozzák. A múlt történelmi eseményei is ezt bizonyítják. Az erdélyi magyarság sem közgazdaságilag, sem cultural lag nincs szervezve. A társadalom közönyössége miatt sikertelen maradt minden igyekvésem, hogy Erdélyben egy magyar pénzügyintézetet alapítsunk, míg a románok pénzügyintézetei, amelyek nemzetiségi célokat szolgálnak, egyre-másra fejlődnek. Nagy hiba volt hogy az állam beszüntette a telepítési actiót. Harmincz év alatt mindössze nyolcz telepítés történt. Legutóbb 16.000 katasztrális hold földet adott a földművelésügyi minister el az Altruista banknak, azon a czímen, hogy nincs települő. Az Altruista bankot és az Országos köz-

ponti hitelszövetkezetet kellene szorítani, hogy megfelelő támogatással – legkevesebb 25 millió koronával – szembeszálljon a román pénzüzetek terjeszkedésével. Az Emke nem csinálhatott pénzüzetet, mert nincs hozzá pénze. Könnyelműen bánt az állam a parcellázással is, ahol a nemzetiségek valósággal praemiumot kaptak. A tanítói fizetésrendezéssel is a felekezeti iskoláknak tettek szolgálatot. Az Emke évenként tanintézetet épít 200.000 koronával, de ez jóformán csepp a tengerben. Legalább ezer iskolát kellene építeni, ami körülbelül két millióba kerülne.

Az az aknamunka, melyet a nemzetiségi pénzüzetükben folytatnak, a kormány részéről socialpolitikai oldaláról is nézendő. Ezek a pénzüzetek, az egy Albinát kivéve, 30-40%-os uzsorával dolgoznak. Az utolsó öt év alatt 7.000 paraszt birtokot árvereztek el a román bankok. A nemzetiségi kérdés a humanizmus és a socialpolitika szempontjából is megfontolást igényel.

SZÉLL KÁLMÁN elnök: Tisztelt tanácskozmány! Méltóztatásuk az igazgatóságot megbízni, hogy egy bizottságot küldjön ki, első sorban a felszólaló urakból, hogy az anyagot, amelylyel két napja foglalkozunk és amelyet értékesnek tartok a mi nemzeti jövőnk szempontjából, dolgozzák fel, örökítsék meg és kellő időben és kellő módon publikálják. Ha ily módon gyümölcsözővé tesszük összeövetelünket, szolgálatot tettünk annak az ügynek, amely a mi lelkes fáradozásunknak is minden körülmények között indoka. Ha ezt méltóztatnak elfogadni, (Helyeslés.) határozat erejére emelem és arra kérem GAAL t. barátomat, méltóztatásuk az értekezletet tovább vezetni és én azzal a kijelentéssel veszek búcsút, hogy azt, ami itt két nap alatt történt, igen nagy örömmel fogom emlékemben tartani.

Én minden jelenlevőnél láttam azokat az érzéseket és azt a lelkiületet, amely kell, hogy minden magyar embert, akinek a sors megadta, hogy osztályrésze legyen a nemzet jövőjének vezetésében, áthasson és csak köszönettel tartozhatom azoknak, akik igazán mélységesen beavatottan a legkényesebb és a legnehezebb kérdéseinkkel foglalkoztak.

Magyarország fejlődni akar, Magyarország erős akar lenni, gazdaságilag, culturailag előre akar haladni, amint, hála Istennek, haladt is az utolsó ötven hatvan esztendőben. Akarja azt minden magyar ember, aki gondolkozni és érezni tud. Mindenekfelett magyar akar maradni a magyar nemzet, ahogy megalkották ezer esztendővel ezelőtt őseink és mindazt meg akarja valósítani, amire hivatva van, amihez joga van és amire kötelessége szólítja.

(Az elnöki széket GAAL JENŐ foglalja el)

GYÖRGY ENDRE: T. értekezlet! APPONYI ALBERT grófnak

egy állítása nem akarom, hogy minden ellenmondás nélkül hangozzék el Egyetértek az ő felfogásával abban, hogy a nemzetiségi kérdés nálunk nem egyetlen kérdés és nem oldható meg sablon szerint, hanem csak a nemzet összes ereinek működésével, minden téren való megfeszítésével. De conclusiójával vagyok ellentétben, hogy t. i. Magyarországon mindaddig, míg az ország a mai vagy a mainál még rosszabb állapotok között van, ez a küzdelem meddő marad. Ez olyan felfogás, amely a dolgot a legfeketébben színezi. A statisztika, tanítása szerint is az 1728-tól 1853-ig terjedő időszak volt az, amely Magyarországon a magyar fajt uralomra juttatta és ez időszakban a magyar nemzetnek se politikailag, se pénzügyileg, se társadalmilag távolról sem volt olyan hatalma és cselekvési köre, mint ma. A nemzetiségi kérdés megoldását elősegíti minden hatalmi előrelépés, amelyet az ország cultural, közgazdasági vagy honvédelmi téren tesz. Azt mondani, hogy mindaddig, amíg ezek nem fejlődnek ki, meddő küzdelmet folytatunk, teljesen lehetetlen.

Én látom a kérdésnek a magvát: a demokratia az, amely az újabb időben és abban a mértékben, amint halad előre, szükségképpen ellene fordul minden uralkodó fajnak és minden uralkodó osztálynak. Ha Magyarországnak az uralkodó osztálya magyar, akkor szükségképpen érezni kell, hogy a demokratiában oly küzdelmi erő jelent meg a versenyterén, amely természetes consequentiául az uralmaknak, tehát az ő uralmának is a meggyengítését vonja maga után.

Egy dolgot méltóztassanak mindig szem előtt tartani: a természetben és a politikai természetben épp úgy, mint a physikai természetben, nincsen átmenet az élet és halál között. Az átmenet pontja az, mikor a szétváló atomok új atomokká egyesülnek, mikor a széthulló test roncsaiból megalakulnak az új lények, amelyeknek megvan a maguk természetes meneteleük és előrehaladásuk. Minden nemzetnél, ahol a szétmállás processusa megindult, jelentkeznek az új életre törekvéseknek centrifugális alakulásai és ennek a biológiai ösztönnek teljes előtérbe jutása jelenti a régi test halálát. A demokratikus áramlat öntudatra ébresztette az addig öntudatlan egyedeket és ezen öntudatraébredés a szervezkedés lassú folyamán egy egészet fog alkotni, amely önkénytelenül más életcélok, más dolgok felé törekszik, mint a régi egész.

Ez a biológiai processus teszi a nemzetiségi kérdést és a nemzetiségi kérdéseket annyira acuttá. Kezdetben megalakulnak az egyéni szenvedések, az egyéni rossz érzések folyton, később a demokratikus áramlat nyomása alatt, midőn az élet ereje mindinkább hatalmasabban lüktet bennük, a territorialis kérdésekben majd idegen államokban való lét folyta-

tását igényelik. Aki valaha foglalkozott a fajok eredetével vagy az államok eredetével, világosnak látja ezt. Ez áramlat feltartóztatásában csak az a lépés vezethet sikerre, amely az atomok szervezkedését más irányba indítja és amely a chemikus folyamat első osztlását vagy homogen elemek egyesülésében vagy a nem homogen elemek távortartásában keresi.

Nálunk Magyarországon az történik és ez a baj oka, hogy a magyar uralkodó faj elősegíti ennek a processusnak a menetelét. Az országnak egész vidékeit ismerjük, ahol; i közigazgatás, a bírói ténykedés és az állami hatalmak minden megnyilvánulása a szegény, mennél elmaradottabb, tudatlan ember ellen irányul és ha Magyarországon a magyar parasztban is kitör a socialdemokratia vagy az anarchia vagy az úrgyűlölet, ugyan ki csodálkozhatnék, hogy a fejlődés alacsonyabb fokán álló tót, román, rusznyák felébred, különösen ha agitátor van, aki bizonyos új alakulatokra figyelmezteti, amelyeknek azután csábul esik. E folyamat meggátlása attól függ, hogy emberséges bánásmódot gyakoroljunk minden téren és vigyük keresztül a becsületes administratiót és azoknak a visszás állapotoknak megszüntetését.

A másik baj, hogy a demokratiának a nemzetiségi alapon való új diadalai már a balkáni háború következményeiképp jelentkeznek. Azok az új diadalok, amelyek az ausztriai alakulásoknál, a cseheknél jelentkeztek, visszahatást gyakorolnak ránk és e téren nagy lépéssel előnyben vannak azok, akik ezt az új alakulást csinálták.

Sándor barátom hivatkozott a nemzetiségi pénzintézetekre, amelyek anyagilag csekély erővel képesek tömörülni és érvényesülni. Az iparosoknak most folyó összeírásából látjuk, hogy román ipari központot is akarnak létesíteni. Alakítottak román biztosító társaságot is. Az Astra az egész románságot az országban mindenütt magában foglalja. Culturalis téren ott van az egyháznak a ténykedése, amit kizárólag a magyar törvényhozás segített elő, nemcsak passive, hanem active is az 1843-as küzdelemben, amikor a románokat kiszabadította a szlávok alól és az 1855-iki bullában, amikor behozták a catholicismusban addig ismeretlen nemzetiségi elvet.

Mindezek a szervezkedések a magyarság szeme előtt folynak; a magyar állam és társadalom soha ezek háttérébe nem nézett, sohasem nézte, hogy azon culturalis célok, amelyek jogosultak egy nemzetiségnél és nem is tilthatók el, nem rejtenek-e oly cselokat, amelyek ugyan a törvényhozás mai állapota szerint szintén jogosultak és nem táplálói-e olyan szervezeteknek, amelyek továbbképződése a territoriális, majd a secessionalis haladásra biztat.

Azt látom, hogy a helyzet ma rosszabb, mint 1853-ban. Igaz, hogy ma az állami hatalom a miénk, igaz, hogy a

városokba tódulás van, az ipari elem növekedése, az intelligencia és a közlekedés fejlődése révén a magyarság súlya óriási mértékben emelkedett, mégis az ország sok részén ki van téve folytonos visszaeséseknek és nem tud oly konkrét és sikeres nagy eredményekre mutatni, mint amilyeneket sokkal kevesebb eszközökkel culturalis és közgazdasági téren az államhatalom ellenére is képes a románság és a tótság az újabb időben felmutatni. Ennek oka az, hogy egy nagy erő lépett actióba ellenünk: a demokratia.

Ezt az erőt meg nem állíthatjuk, ezt az ideált vissza nem szoríthatjuk és csak azokat az activ eszközöket lehet megfogni, amelyekkel tényleg rendelkezünk. Ezek a teljes igazságosság, teljes jogegyenlőség, a cultura lehetőségének megadása

BALÁZSY DÉNES: A nemzetiségi kérdés közgazdasági oldaláról óhajtok egy-két szót szólni. A mostani pénzvisszonyok különösen Magyarországon és Erdélyben is nem egy pénzintézetet tipornak el. A román pénzintézetek ezt a nagy pénzügyi válságot alig érezték meg. Az Albina és a román pénzintézetek a prágai cseh intézetekkel régóta kapcsolatban állanak. Az összeköttetés révén meg sem érezték ezek a nemzetiségi pénzintézetek azt a válságot, amely nem egy pénzintézetet tett tönkre.

SÁNDOR JÓZSEF: A román pénzintézeteknek a tápláló ereje, a fentartója a budapesti pénzintézetek. A román pénzintézetek visszszámolásait a budapesti magyar pénzintézetek és részben erdélyi magyar pénzintézetek is eszközlik. Mikor az egyik nagy pesti bankot lehoztuk Erdélybe és megalakítottuk Kolozsvárott 1904-ben Erdélynek egyik legnagyobb pénzintézetét, nem tudtuk elérni, hogy a román pénzintézetek visszszámítolást ne kapjanak s emiatt ki is léptem a pénzintézetből. A legnagyobb baj e tekintetben a magyar pénzintézetek hazafiatlansága, amely a garas kedvéért a nemzeti pénzügyintézeteket visszszámítolással táplálja.

BALÁZSY DÉNES: Ezért van az, hogy a román középosztály rohamosan szaporodik és a magyar tönkre megy. így lesz az oláh pénzintézeteknek hatalmas fellendülésük.

GYERGELY GYÖRGY: Olvashatjuk az újságokban, hogy a kormánynak szándékában van egyes nemzetiségi vidékekre kimondottan nemzeti származású főispánokat állítani. Mindig meg volt Magyarországon a lehetősége annak, hogy nemzetiségi származású ember felemelkedhessek a politikai pályának legmagasabb csúcsára is, a magyarság sohasem zárkózott el e tekintetben az igazi tehetség érvényesülése elől, ha az illető nem akart államellenes politikát csinálni és soha sem volt kizárva, elő is fordult, hogy nemzetiségi származású emberek főispáni székekhez jutottak. De ez azért történt, mert az

illetők erre a pályára egyénileg alkalmasak voltak. Azt azonban nem szabad kimondani, hogy a főispáni állásoknak bizonyos százalékát nemzetiségiekkel kell betölteni. A nemzetiségi politika legnagyobb baja, hogy mint létezőt hangoztatjuk. Magyarországon sohasem az emel valakit posztóba, hogy a magyar fajhoz tartozik, sőt merem mondani, hogy Magyarországon feltétlenül előnyös nem magyarnak születni. Már az M iskolában is bizonyos gyöngédséggel kezelik a nem magyar-ajkúakat és nagyon sok karriernek az van a háta mögött, hogy: én jó magyar érzésű vagyok, de ha nem neveztek ki, akkor nemzetiségi agitátor leszek.

Socialis politikánkat kellene demokratikus irányban megváltoztatni; a kulturát a legszélesebb rétegekben terjeszteni kell. Bármennyire nem akarják ezt az agitátorok, a magyar államnak iparkodnia kell ezt keresztülvinni. Csodálatos, hogy a választójogi javaslat nem merte elfogadni azt a princípiumot, amely az Egyesült Államokban is, amely pedig nem nemzeti állam, érezteti a maga üdvös hatását, ahol ki van mondva, hogy aki angolul beszélni, írni, olvasni tud, az lehet a politikai jogok gyakorlója. A mi javaslatunkban erről nincsen szó, de analfabétáknak vagyoni cenzussal megadják a szavazati jogot. Ez pedig csak a nemzetiségieknek kedvez. Már pedig azt soha nem szabad princípiumnak elismerni, hogy Magyarországon bárki azon a réven valami különleges jogot gyakorolhasson, hogy ő nem magyar származású. Politikánknak az igazságosság legyen az alapja, érvényesüljön mindenki egyéni képessége szerint.

Az is hiba, hogy azt az uralkodó osztályt, amely fenntartotta ezt az államot, szintén dédelgetjük, már az iskolában rászoktatjuk, hogy azon a réven, hogy ők ebből az osztályból valók, ők amúgy is érvényesülni fognak, valósággal rászoktatjuk, hogy ne tanuljanak komolyan. Egyformán dédelgetjük a nemzetiségieket és az úgynevezett gentry-osztályt, akik az igazi versenyhez nem is szoktak hozzá.

GAAL JENŐ: Megállapítom, hogy a szakértekezlet elfogadta az elnök úr ő excellentiájának indítványát, hogy a felszólalókból és másokból is, akik a dologhoz értenek, szűkebb bizottságot alakítsunk, amely hivatva lesz az itt felhalmozódott nagyon becses anyagot hasznosítani és ebből oly memorandumot készíteni, amelyet enquetejeink után összeállítani szoktunk. Amennyiben így méltóztatik határozni, rátérünk a második indítványra, amelyet dr. KENÉZ BÉLA egyetemi tanár tett, hogy állandó nemzetiségi bizottságot létesítsünk. Igazba van, hogy a nemzetiségi kérdés nem rövid életű és állandóan kell, hogy foglalkoztasson bennünket s különösen a magyar társadalomtudományi egyesületnek feladata ezekkel a kérdésekkel foglalkozni, mert a nemzetiségi kérdésnek nemcsak

állami, hanem társadalmi oldalai is vannak. Nemcsak a magyar államnak kell nemzetiségi politikát folytatni – és az értekezlet lefolyásának legnagyobb részében mindig az állammal és az állam teendőivel foglalkoztunk, a másikkal kevésbé, hogy t. i. mi a kötelessége a magyar társadalomnak – a magyar társadalomnak is kell, hogy nemzetiségi politikája legyen. Öntudatosan kellene foglalkozni a magyar intelligenciának azzal, hogy mi a feladata az egész társadalomnak és a társadalom minden egyes öntudatos tagjának. Egészen másként alakulna a kormánynak és a társadalomnak nemzetiségi politikája, ha a magyarságban egészséges nézetek vernének e tekintetben gyökeret. A kezdeményezés az ilyen alakulatokat illeti, mint a mi társaságunk. A magyar társadalomtudományi egyesület ismeri e részben is a kötelességét; bizonyítja az, hogy két éven át Széchenyi-cyclusokat rendez. De e működése egyáltalában nem áll ellentétben azzal, hogy ilyen állandó bizottságot létesítsünk és a kérdéssel ex asse foglalkozzunk. Megállapítom végül, hogy a mi munkásságunk nem volt hiábavaló. Mikor ezt a kérdést napirendre tűztük, óva intettek, hogy ne tűzzük napirendre mostanság, midőn a választójogi kérdés tárgyalatik, de azt látom, hogy épp ez ad különös érdeklődést ennek a dolognak. Megköszönvén azt a figyelmet, amelyben részesítettek, azt a készséget, amelylyel az előadók és a felszólalók szakavatott támogatásban részesítettek bennünket és a közönségnek az érdeklődését, a szakértekezletet be-rekesztem. (Lelkes éljenzés.)